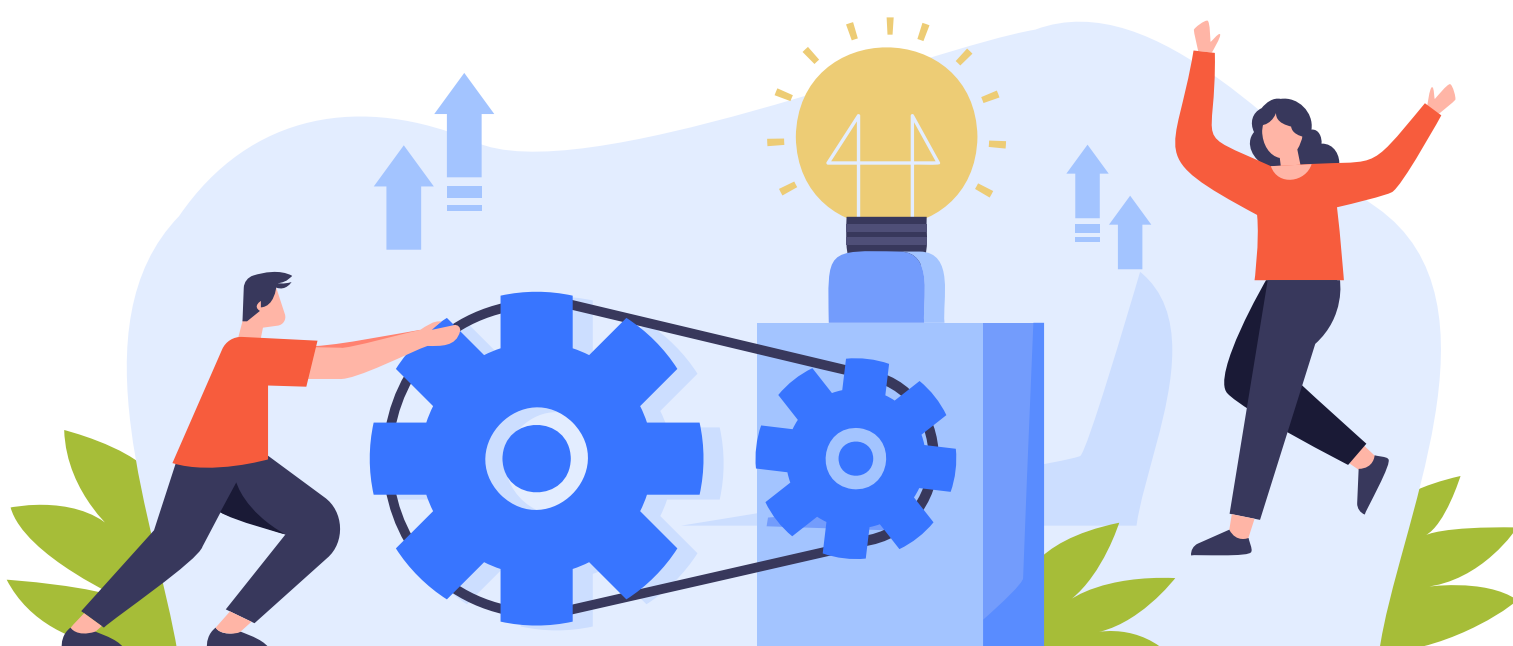

VODIČ

ZA PRAĆENJE RODNOG BUDŽETIRANJA

u finansiranju klimatskih promena

Prepared by:

M.Sc. Slavjanka Pejcinovska - Andonova, Environmental Engineering
Climate change Expert

Gordana Nestorovska, Gender expert

"Ova publikacija izrađena je u okviru projekta Gender Budget Watchdog Network u regiji Zapadnog Balkana i Republici Moldaviji uz finansijsku podršku Austrijske razvojne agencije (ADA) i Švedske agencije za međunarodni razvoj i suradnju (SIDA). Stavovi i mišljenja iskazani u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju nužno stavove ADA-e ili SIDA-e."

Sadržaj

Lekcija 1

Klimatske promene

Lekcija 2

Međunarodni okvir za klimatske promene

Lekcija 3

Klimatsko finansiranje

Lekcija 4

Rodna perspektiva finansiranja klimatskih promena

Uvod

Vodič za praćenje rodno budžetiranja u finansiranju klimatskih promena pripremljen je u okviru projekta "Jačanje transparentnosti i odgovornosti za rodnu ravnopravnost na Zapadnom Balkanu i u Republici Moldaviji (Mreža za praćenje rodno odgovornog budžeta, Faza II)". Projekat sledi prethodni, uspešan projekat Mreže za praćenje rodno odgovornog budžeta (GBWN) na Zapadnom Balkanu i u Republici Moldaviji, koji je podržan od strane ADA i SIDA, a cilj mu je da poboljša javne obaveze za rodno odgovorno delovanje u vezi sa klimatskim promenama i poveća dostupna sredstva za sprovođenje rodno odgovornih mera zaštite klime na Zapadnom Balkanu i u Republici Moldaviji.

Vodič ima za cilj unapređenje razumevanja rodni pitanja u politikama klimatskih promena kako u opštem tako i u specifičnim perspektivama zemalja, kao i podršku nevladinim organizacijama (NVO) u proceni rodne odgovornosti finansiranih akcija i politika u vezi sa klimatskim promenama.

Zahtevi za rodno odgovornim klimatskim akcijama postaju sve snažniji, posebno od usvajanja Lima akcionog plana za rodnu ravnopravnost u okviru UNFCCC-a. Obaveze se preuzimaju kao deo Zelene agende za Zapadni Balkan (finansiranje obezbeđeno od strane Evropske unije, Međunarodnih finansijskih institucija, domaćeg budžetskog finansiranja) i Nacionalno određeni doprinosi u okviru Pariskog sporazuma. Postoje snažni zahtevi za rodnom pravdom u klimatskim akcijama i poboljšanim izveštavanjem o uključivanju rodne perspektive u razvoj i sprovođenje odgovora na klimatske promene od strane državnih strana.

Ovaj vodič treba da pomogne organizacijama civilnog društva (organizacije za prava žena, organizacije za prava muškaraca, OCD koje se bave zaštitom životne sredine i klimatskim promenama, i OCD koje se bave sprovođenjem UN Rezolucije 1325) u predstavljanju veza između prilagodljivog klimatskog budžetiranja i rodno odgovornog budžetiranja.

Prvi deo vodiča objašnjava klimatske promene, faktore i posledice na žene i muškarce, devojčice i dečake, kao i značaj uključivanja rodno aspekta u politike klimatskih promena. Drugi deo je kratak pregled međunarodnog okvira za klimatske promene i kako se rodna perspektiva integriše u taj okvir.

Poslednji deo opisuje finansiranje klimatskih promena i alate koje OCD mogu primeniti za rodno odgovorno bužetiranje osvrtnom u finansiranju klimatskih promena.

01

Klimatske promene

Pojam klima odnosi se na skup svih vremenskih pojava, odnosno atmosferskih procesa koji karakterišu prosečno fizičko stanje atmosfere na određenom mestu na Zemlji. Klima je uslovljena: režimom solarne radijacije, režimom zemaljske radijacije, vazдушnim strujama, vlažnošću vazduha, temperaturom vazduha i zemlje. Klimu takođe određuje cirkulacija atmosfere, raspored kopnenih i vodnih površina, geografsko područje, nadmorska visina, karakteristike podloge i tako dalje.

Zavisnost ljudi od vremenskih prilika, klime i prirodne sredine može biti jedan od osnovnih uslova za opstanak na određenom teritoriju. Isto važi i za uticaj na poljoprivrednu i stočarsku proizvodnju, uzgoj šumskih useva, kao i uticaj atmosferskih uslova na životnu sredinu i prostorno i urbanističko planiranje. S druge strane, sve je očiglednije da postoji veza između uticaja ljudskih aktivnosti s povećanjem stakleničkih gasova, globalnim zagrevanjem i klimatskim promenama. Klimatske promene predstavljaju ogroman izazov za sve nas, a već sada intenzivno osećamo njihove efekte, kao što su: povećanje temperature, smanjenje padavina, topljenje glečera, porast nivoa mora, itd. Promene uključuju česte ekstremne vremenske nepogode poput suša, ciklona i poplava, koji stavljaju populaciju u opasnost, uništavaju poljoprivredu i useve, te ugrožavaju opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta.

“Klimatske promene” znače promenu klime koja se direktno ili indirektno pripisuje ljudskoj aktivnosti koja menja sastav globalne atmosfere, a koja se dodatno javlja u odnosu na prirodnu varijabilnost klime zapaženu tokom sličnih vremenskih perioda.

UNFCCC definicija klimatskih promena

1.1 Rečnik pojmova o klimatskim promenama

Prilagođavanje

Prilagođavanje se odnosi na prilagođavanje ili pripremu prirodnih ili ljudskih sistema na novo ili promenljivo okruženje kako bi umanjilo štetu ili iskoristilo povoljne prilike.

Adaptivni kapacitet

Adaptivni kapacitet predstavlja sposobnost sistema da se prilagodi klimatskim promenama (uključujući klimatsku varijabilnost i ekstreme) kako bi umanjio potencijalnu štetu, iskoristio prilike ili se nosio sa posledicama.

Aerosoli

Aerosoli su sitne čestice ili tečne kapljice u atmosferi koje mogu apsorbovati ili reflektovati sunčevu svetlost u zavisnosti od njihovog sastava.

Ugljen Dioksid

Gas koji se javlja u prirodi, a takođe i nusproizvod sagorevanja fosilnih goriva i biomase, kao i promene u korišćenju zemljišta i drugih industrijskih procesa. To je gas staklene bašte koji je izazvan ljudskim delovanjem koji utiče na ravnotežu zračenja Zemlje. To je referentni gas prema kome se mere drugi gasovi staklene bašte i stoga je njegov potencijal globalnog zagrevanja broj1.

Ugljen Dioksid Ekvivalent

Metrička mera koja se koristi za poređenje emisija iz različitih gasova staklene bašte na osnovu njihovog potencijala globalnog zagrevanja (PGZ). Ekvivalenti ugljen-dioksida se obično izražavaju kao "milion metričkih tona ekvivalenta ugljen-dioksida (MMTCO₂Ek)." Ekvivalent ugljen-dioksida za gas se dobija množenjem tona gasa sa povezanim PGZ.

MMTCO₂Ek = (milion metričkih tona gasa) * (PGZ gasa)

Klima

Klima se u užem smislu obično definiše kao "prosečno vreme," ili rigoroznije, kao statistički opis u smislu srednje vrednosti i varijabilnosti relevantnih količina tokom vremenskog perioda koji se kreće od meseci do hiljada godina. Klasični period je 3 decenije, prema definiciji Svetske meteorološke organizacije (SMO). Ove količine su najčešće površinske varijable kao što su temperatura, padavine i vetar. Klima u širem smislu je stanje, uključujući i statistički opis, klimatskog sistema. Vidi vreme.

Klimatske promene

Klimatske promene se odnose na svaku značajnu promenu mera klime koja traje duži vremenski period. Drugim rečima, klimatske promene uključuju velike promene u temperaturi, padavinama ili uzrocima vetra, koje se dešavaju tokom nekoliko decenija ili duže.

Krčenje šuma

One prakse ili procesi koji rezultiraju pretvaranjem šumskog zemljišta za ne-šumsku

upotrebu. Krčenje šuma doprinosi povećanju koncentracije ugljen-dioksida iz dva razloga: 1) sagorevanjem ili razlaganjem drveta oslobađa se ugljen-dioksid; i 2) drveće koje je nekada uklanjalo ugljen-dioksid iz atmosfere u procesu fotosinteze više nije prisutno.

Emisije

Oslobađanje supstance (obično gasa kada se odnosi na temu klimatskih promena) u atmosferu.

Fosilna goriva

Opšti izraz za organske materijale koji su nastale od raspada biljaka i životinja, a koji su pretvoreni u sirovo ulje, ugalj, prirodni gas ili teška ulja koja su izložena toploti i pritisku u zemljinoj kori tokom stotina miliona godina.

Globalna srednja temperatura

Procena prosečne temperature vazduha na površini Zemlje, uzeta u obzir na celu planetu.

Globalno zagrevanje

Nedavni i trajni globalni prosečni porast temperature blizu površine Zemlje.

Potencijal globalnog zagrevanja

Mera ukupne energije koju gas apsorbuje tokom određenog perioda (obično 100 godina), u poređenju sa ugljen-dioksidom.

Efekat staklene bašte

Zadržavanje i nakupljanje toplote u atmosferi (troposferi) blizu površine Zemlje. Deo toplote koja se vraća sa površine Zemlje prema svemiru apsorbuje se od strane vodene pare, ugljen-dioksida, ozona i nekoliko drugih atmosferskih gasova, a zatim se ponovo zrači prema površini Zemlje. Ako koncentracije ovih gasova staklene bašte porastu, prosečna temperatura donje atmosfere će se postepeno povećavati.

Gasovi staklene bašte (GSB)

Svaki gas koji apsorbuje infracrveno zračenje u atmosferi. Gasovi staklene bašte uključuju ugljen-dioksid, metan, azotni oksid, ozon, hlorofluorougļjovodonike, hidrohlorofluorougļjovodonike, hidrofluorougļjovodonike, perfluorougļjovodonike, sumpor-heksafluorid.

Toplotni talasi

Produženi period ekstremne toplote, često praćen ekstremnom vlažnošću vazduha.

Mitigation

A human intervention to reduce the human impact on the climate system; it includes strategies to reduce greenhouse gas sources and emissions and enhancing greenhouse gas sinks.

Obnovljivi izvori energije

Energetski resursi koji se prirodno obnavljaju kao što su biomasa, geotermalna energija, solarna energija, vetar, toplota okeana, dejstvo talasa i dejstvo plime.

Sunčeva energija

Sunčevo zračenje koje je sposobno da proizvodi toplotu, izaziva hemijske reakcije ili proizvodi električnu energiju. Ukupna količina sunčeve energije primljene na Zemlji je

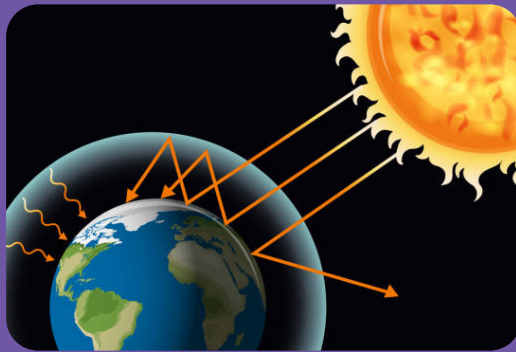
mного veća od trenutnih i očekivanih energetske potrebe sveta. Ako se na odgovarajući način iskoristi, solarna energija ima potencijal da zadovolji sve buduće energetske potrebe.

Ranjivost

Stepen do kojeg je sistem podložan ili nesposoban da se nosi sa štetnim efektima klimatskih promena, uključujući klimatske varijabilnosti i ekstreme. Ranjivost je funkcija karaktera, veličine i stope klimatskih varijacija kojima je sistem izložen; njegova osetljivost; i njen kapacitet prilagođavanja.

1.2 Prirodni faktori koji utiču na klimu

Klima na Zemlji se prirodno menjala tokom dugog vremenskog perioda. Prirodne promene u klimi proučavaju se kroz gasove zarobljene u ledu na mestima poput Grenlanda i Antarktika, ili kroz sedimente sa dna okeana ili jezera. Godovi drveća i slojevi stena takođe pružaju informacije o tome kakva je klima bila u prošlosti. Na osnovu takvih zapisa, zaključuje se da se klima na Zemlji menjala čak i pre nego što su ljudi i njihove aktivnosti uticale na nju. Tokom poslednjih 400.000 godina, klima na Zemlji se menjala od hladnih glacialnih perioda (ledenih doba) do toplijih međulednih perioda.

Klima na Zemlji se prirodno menjala tokom dugog vremenskog perioda. Prirodne promene u klimi proučavaju se kroz gasove zarobljene u ledu na mestima poput Grenlanda i Antarktika, ili kroz sedimente sa dna okeana ili jezera. Godovi drveća i slojevi stena takođe pružaju informacije o tome kakva je klima bila u prošlosti. Na osnovu takvih zapisa, zaključuje se da se klima na Zemlji menjala čak i pre nego što su ljudi i njihove aktivnosti uticale na nju. Tokom poslednjih 400.000 godina, klima na Zemlji se menjala od hladnih glacialnih perioda (ledenih doba) do toplijih međulednih perioda.

1.3 Antropogene aktivnosti koje utiču na klimu i posledice klimatskih promena

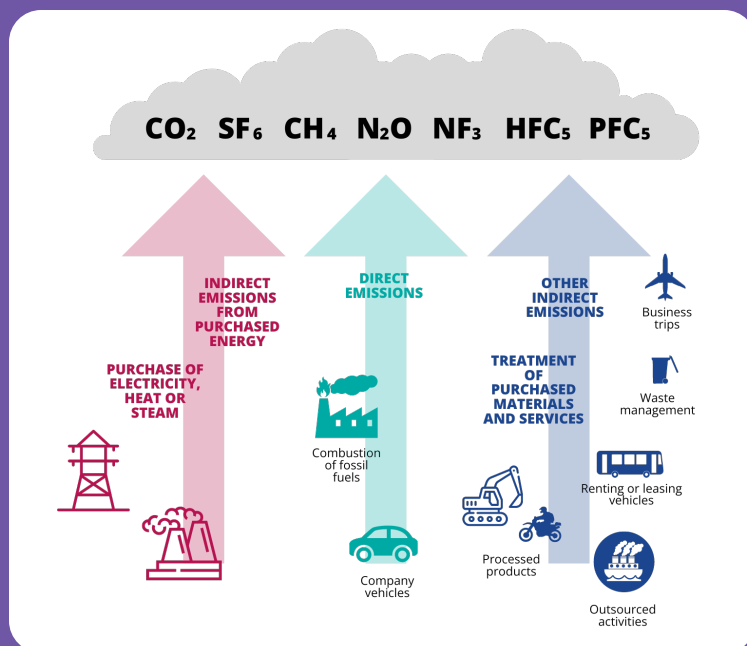
Tokom vremena, od kako su ljudi počeli da formiraju naselja i gradove, aktivnosti poput seče šuma, korišćenja zemlje za poljoprivredu i uzgoj životinja, intenzivne upotrebe energetske resursa koji zagađuju, izazivaju klimatske promene. Sa razvojem gradova, izgradnjom puteva, industrijskim razvojem i stoga sagorevanjem fosilnih goriva (nafte, uglja i prirodnog gasa) i promenama u načinu upravljanja zemljištem i poljoprivrede (upotreba pesticida, đubriva i drugih hemikalija), oslobođane su ogromne količine gasova staklene bašte.

Gasovi staklene bašte su prirodni i kada su u odgovarajućoj količini od velike su koristi za Zemlju. Gasovi staklene bašte omogućavaju život na Zemlji. Oni povećavaju temperaturu naše planete i bez njih bi bilo previše hladno za preživljavanje.

Sedam gasova staklene bašte navedenih u Aneksu A koji su predmet analiza u okviru Protokola iz Kjota i koji doprinose klimatskim promenama na globalnom nivou su:

- Ugljen-dioksid (CO₂),
- Metan (CH₄),
- Azotni oksid (N₂O),
- Hidrofluorouglenici (HFC)
- Perfluorouglenici (PFC)
- Sumpor-heksafluorid (SF₆)
- Azot-trifluorid (NF₃).

Azot trifluorid je dodat za drugi period usklađenosti tokom runde pregovora u Dohi.

Postoje i novi sintetički gasovi kao što su hlorofluorouglenici (CFC) i haloni, za koje je takođe utvrđeno da doprinose efektu staklene bašte. Predviđa se da će emisija gasova staklene bašte nastaviti da raste uporedo sa rastom globalne ekonomije.

Gasovi staklene bašte doprinose povećanju efekta staklene bašte, koji direktno utiče na zagrevanje planete Zemlje, nastalo narušavanjem energetske ravnoteže između količine zračenja sa Sunca koja ostaje na Zemlji i one koja se reflektuje u svemir.

U modernim vremenima, najveći procenat gasova staklene bašte dolazi od proizvodnje električne energije (40% svih emisija ugljen-dioksida u SAD dolazi od proizvodnje električne energije iz fosilnih goriva). Otprilike 65% ukupne električne energije u svetu se proizvodi parnim turbinama na fosilna goriva. Saobraćaj je takođe veliki potrošač energije i proizvođač gasova staklene bašte (oko 20% energije koja se koristi širom sveta koristi se za transport). Prevoz postaje sve dostupniji i ljudi sve više koriste automobile i avione u svom svakodnevnom životu. Svet postaje sve globalizovaniji i sve više se trguje proizvodima i robama (plastika, tekstil, hrana itd.) koji se prevoze vozovima, kamionima i brodovima.

Komercijalni sektor, odnosno prodavnice, restorani, hoteli, poslovni objekti, tržni centri su veliki potrošači energije. Oni koriste energiju za sisteme grejanja i hlađenja, osvetljenje i drugu opremu. Industrijski sektor koristi oko 50% svetske energije, za proizvodnju (npr. fabrike koje proizvode elektroniku, tekstil i električne aparate za domaćinstvo, automobile za nameštaj, itd.), poljoprivredu, rudarstvo i građevinarstvo, itd. Industrije koje rade sa hemikalije, metali (gvožđe i aluminijum), minerali, papir i prerada hrane troše mnogo energije i doprinose stvaranju velikih količina gasova staklene bašte.

Direktne posledice klimatskih promena obuhvataju:

- Poplave,
- Suše,
- Eroziju zemljišta,
- Talase hladnoće i vrućine,
- Ekstremne temperature,
- Nepredvidive vremenske uslove,
- Obilne kiše,
- Snežne oluje.

“

Najnovije istraživanje Saveta za ljudska prava (2019. Klimatske promene i siromaštvo) ukazuje da je situacija sa negativnim uticajima klimatskih promena alarmantna:

- Zbog porasta temperatura poslednjih pet godina su najtoplije u istoriji savremenog merenja;
- Emisije ugljen-dioksida se povećavaju i predviđa se da će globalna potrošnja energije porasti za 28% između 2015. i 2040. godine, što će dovesti do takozvanih „poplava sa verovatnoćom da se ponove jednom u 1.000“ i razornih uragana;
- S druge strane, milioni ljudi u svetu suočavaju se sa neuhranjenošću zbog suša što dovodi do prinudnog izbora: migracija ili gladovanje.

Kratkoročno ili dugoročno, ove posledice izazivaju: neizvesnost izvora prihoda/izdržavanja, ljudske i materijalne gubitke, ograničenja prirodnih resursa, nedostatak vode i energije, oštećenja infrastrukture (male hidroelektrane, domovi, putevi), promene u biološkoj raznovrsnosti, posledice po zdravlje ljudi, migracije, gubitak obradivog zemljišta, gubitak kulturnog i prirodnog nasleđa.

U slučajevima kada je dostupnost prirodnih resursa, kao što su drvo, riba i osnovni prirodni resursi smanjena kao direktan uticaj klimatskih promena, mogućnosti zarade za porodice su ograničene. To često dovodi do migracije prisilnog rada (muškarci) i povećanih obaveza žena u domaćinstvima (da obezbede hranu i vodu za decu i stare, da se brinu o njihovim potrebama itd.).

„Žene su neproporcionalno pogođene uticajima klimatskih promena kao što su suše, poplave i druge ekstremne vremenske neprilike. One takođe imaju ključnu ulogu u borbi protiv klimatskih promena, ali moraju biti bolje zastupljene na svim nivoima u procesu donošenja odluka. Osnaživanje žena biće značajan faktor u suočavanju sa klimatskim izazovom”

Bivša izvršna sekretarka UNFCCC Christiana Figueres, 2014

Marginalizovane zajednice, posebno žene vezane za kuću gde se brinu o manje pokretnim članovima porodice, imaju veće šanse da pate i umru od posledica povezanih sa klimom, uključujući oluje i poplave. Nizak socio-ekonomski status, nesigurni domovi i uslovi životne sredine čine žene ranjivijim na poplave.

Na njivama, ekstremne toplote i visoke temperature mogu izazvati prekomernu dehidraciju, glavobolju, bolesti bubrega i toplotni udar kod radnika koji su izloženi toploti, koje su uglavnom žene.

U centralnoj Africi, gde je nestalo do 90% jezera Čad, nomadske starosedelačke grupe su posebno ugrožene. Kako se obala jezera povlači, žene moraju da hodaju mnogo dalje da bi prikupile vodu. “U sušnoj sezoni muškarci odlaze u gradove... ostavljajući žene da se brinu o zajednici,” objašnjava Hindou Oumarou Ibrahim, koordinatorka Udruženja domorodačkih žena i naroda Čada (AFPAT).

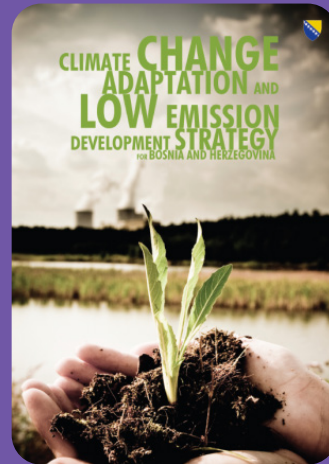
S obzirom na to da su sušne sezone sve duže, žene sve više rade da prehrane svoje porodice. (<https://www.bbc.com/news/science-environment>)

Stope mortaliteta od katastrofa su veće za žene nego za muškarce, što može biti i zbog društveno uslovljenih razlika u ugroženosti muškaraca i žena. Nakon azijskog cunamija 2004. godine, Oksfam je otkrio da u nekim selima u Indoneziji i nekim delovima Indije žene čine preko 70% žrtava. Ciklon iz 1991. ubio je 140.000 ljudi u Bangladešu, od kojih su 90% bile žene i mlade devojkice (Oksfam, 2010.)

U svojim tradicionalnim ulogama, žene u Bosni i Hercegovini imaju značajan uticaj na upravljanje i snabdevanje prirodnim resursima u domaćinstvima i zajednicama, i često su ženski izvori prihoda najviše pogođeni smanjenjem sredstava za življenje (energija, voda, poljoprivredni proizvodi, promene u proizvodnji i plasmanu na tržište). U određenim područjima, poput regija gde je tradicionalno zaposlen muškarac, kao što su rudarski regioni, restrukturiranje usmereno na ciljeve vezane za klimatske promene takođe može imati negativan rodno-specifičan uticaj na muškarce.

Izvor: Strategija prilagođavanja klimatskim promjenama i razvoja niske emisije za Bosnu i Hercegovinu (jun 2013.)

1.4 Rod i klimatske promene

Činioci koji utiču na ranjivost prema klimatskim promenama

Potreba za ublažavanjem i prilagođavanjem klimatskim promenama, kao i suočavanje sa degradacijom i neodrživim korišćenjem ekosistema i njihovog povezanog biodiverziteta, predstavljaju dva najveća ekološka izazova 21. veka i tesno su povezana sa ljudskim blagostanjem i održivim razvojem.

Klimatske promene utiču na žene i devojčice, muškarce i dečake na različite načine u svakom društvu, zbog društveno-ekonomske klase i drugih demografskih karakteristika koje se prepliću, kao što su starost i lokacija. Unapređenje rodne ravnopravnosti u kontekstu klimatske krize i smanjenja rizika od katastrofa jedan je od najvećih globalnih izazova 21. veka. Pitanja klimatskih promena i održivosti imaju i imaće ozbiljne i dugotrajne posledice na našu životnu sredinu, ekonomski i društveni razvoj. Oni koji brinu među najranjivijima i marginalizovanim doživljavaju najdublje posledice. Žene se sve više prepoznaju kao grupa koja je podložnija uticajima klimatskih promena u poređenju s muškarcima, jer čine većinu svetskih siromašnih i više zavise od prirodnih resursa koje klimatske promene najviše ugrožavaju.

Veza između klimatskih promena i roda je kompleksna i dinamična, istovremeno zavisna o kontekstualnom društvenom uređenju i ekonomskom razvoju države. Ovaj odnos nije samo u vezi sa ranjivošću prema negativnim uticajima klimatskih promena, već i u vezi sa

prilagođavanjem tim uticajima, kao i pronalaženjem načina za smanjenje emisija gasova staklene bašte koji uzrokuju klimatske promene.

Promene mogu biti različite u zavisnosti od prirode, varijabilnosti, jačine, brzine pojavljivanja, osetljivosti područja, lokacije itd., ali imaju jednu zajedničku konstantu - siromašni, marginalizovani i ranjivi ljudi su najjače pogođene grupe u društvu svim varijacijama klimatskih promena. **Žene i muškarci percipiraju posledice klimatskih promena na različite načine.**

Činioci koji utiču na ranjivost i način suočavanja sa klimatskim promenama kod pojedinaca su uglavnom:

- **Biološki** - godine, rod, invaliditet, zdravlje;
- **Teritorijalno ili fizičko** - ruralno stanovništvo je siromašnije i ranjivije u poređenju sa stanovništvom u urbanim centrima;
- **Ekonomski** - siromašni su više izloženi rizicima, jer imaju manje resursa i manje mogućnosti da ulažu u nove tehnologije;
- **Socijalni** - stilovi života u porodici, diskriminacija, dostupnost obrazovanju, zdravstvenim uslugama, higijenski uslovi itd.;
- **Veštine i informacije** - mogućnost učenja vožnje bicikla ili automobila, plivanja, načini i mogućnosti informisanja, obuka prve pomoći, obuka energetske efikasnosti itd.;
- **Politička aktivnost** - učešće u donošenju odluka i aktivno uključivanje u donošenje planova, akcija i odluka u vezi sa klimatskim promenama, političkom moći i socijalnom uključenošću.

Razumevanje rizika i različitih uticaja klimatskih promena na žene i muškarce je od suštinskog značaja za rešavanje tih rizika i postizanje održivog razvoja. Da bi se to postiglo, moraju se identifikovati njihove različite potrebe i interesi, i mora se podsticati doprinos žena i muškaraca u razvoju rešenja. Ovaj inkluzivni pristup će rezultirati efikasnijim i održivijim rezultatima. Da bi se osigurala rodno odgovorna implementacija nacionalne klimatske agende, zemlje treba da obezbede da se rodna ravnopravnost razmatra sistematski i na način koji se međusobno jača. Rodnu perspektivu treba uzeti u obzir prilikom razvoja strategija mobilizacije resursa, primene instrumenata za finansiranje klimatskih projekata, i obezbeđivanja ravnopravnog učešća u raspodeli finansijskih resursa, posebno na lokalnom nivou .

Prema podacima dobijenim od Kosovske agencije za statistiku, u 2018. godini oko 86% stanovništva Kosova se snabdevalo vodom preko javnog sistema kojim upravljaju regionalna vodovodna preduzeća, dok 14% stanovništva nije imalo pristup javnoj službi vodosnabdevanja. . U Gnjilanu su 2021. godine stanovnici ostali bez vode usled pada vodostaja u Perlepničkom jezeru. Ranije su koristili vodu iz česme, ali su zbog nestašice bili prinuđeni da je kupuju u flašama. Stanovnici su često bili primorani da se snabdevaju vodom iz nekoliko bunara u selu Pasjan i iz vojne baze Montejt. Tokom zime su bili primorani da zagrevaju vodu, da je sakupljaju i skladište. **Obično žene obavljaju ove dužnosti.**

Rodna neravnopravnost zbog rodni uloga, diskriminacije i kulturnih normi povećavaju negativne efekte klimatskih promena na žene i devojčice. Trajna isključenost, nejednak pristup zemlji, vodi i proizvodnim sredstvima i nejednako učešće u procesima donošenja odluka nastavljaju da ograničavaju žene i muškarce da podjednako učestvuju u projektima i programima za ublažavanje i prilagođavanje klimatskih promena, doprinose i imaju koristi od njih.

Integracija rodne ravnopravnosti na svim nivoima klimatskih aktivnosti, od razvoja klimatske politike do mobilizacije i raspodele finansijskih resursa za klimu, pa sve do dizajniranja, sprovođenja i praćenja projekata, važna je radi inkluzivnih rezultata koji uzimaju u obzir načine na koje klimatske promene utiču na različite grupe – a posebno nesrazmerno veliko opterećenje žena i mladih, zbog postojećih društvenih nejednakosti. Uključivanje razmatranja klimatskih promena u projekte, politike i planiranje mera za ublažavanje ili prilagođavanje uticaja klimatskih promena na Zapadnom Balkanu može pomoći u postizanju zajedničkih koristi od unapređenja rodne ravnopravnosti i obezbeđivanja veće efikasnosti i povrata ulaganja u klimatske akcije.

1.5 Mere za ublažavanje ili prilagođavanje uticajima klimatskih promena

Mere za ublažavanje i smanjenje uticaja

Ublažavanje/prevencija ili “ublažavanje” klimatskih promena podrazumeva prvenstveno smanjenje ili sprečavanje emisije gasova staklene bašte i održivo korišćenje prirodnih resursa. To podrazumeva korišćenje novih tehnologija i obnovljivih izvora energije, korišćenje opreme koja je energetska efikasnija ili promenu upravljanja energijom i njenom potrošnjom.

Mere mogu biti složene: od urbanističkog planiranja čitavih gradova, do malih intervencija kao što su zamena peći, zamena vozila vozilima sa nižom emisijom CO₂, bolje upravljanje otpadom, održivi razvoj poljoprivrede i stočarstva, do obezbeđivanja više biciklističkih staza i staza za pešaka.

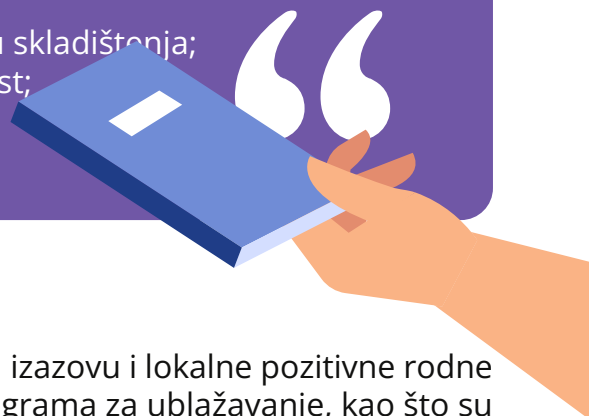
Mere za ublažavanje klimatskih promena u energetske sektoru:

- Rekonstrukciju zgrada radi povećanja energetske efikasnosti;
- Usvajanje obnovljivih izvora energije poput sunca, vetra i malih hidroelektrana;
- Pomaganje gradovima da razviju održiviji transport kao što su brzi autobusi, električna vozila i biogoriva; i
- Promovisanje održivije upotrebe zemljišta i šuma.

Promovisati inovacije i transfer tehnologije za održivu energiju. Tehnologija je jedna od ključnih stvari za smanjenje ili usporavanje rasta emisija gasova staklene bašte, kao i za stabilizaciju njihovih koncentracija fokusirajući se na:

- Decentralizovana obnovljiva energija s mogućnošću skladištenja;
- Tehnologije električnih pogona i električna mobilnost;
- Povećanje usvajanja energetske efikasnosti; i
- Inovacije u “čistim” tehnologijama.

Mere za ublažavanje klimatskih promena imaju potencijal da izazovu i lokalne pozitivne rodne efekte. To se može postići opštim karakterom projekta ili programa za ublažavanje, kao što su čiste energije za osvetljenje ili kuvanje u domaćinstvu, ili se posebno mogu uzeti u obzir pozitivni efekti rodne ravnopravnosti već u ranoj fazi planiranja projekta, na primer, razmatranjem toka prihoda kako bi se potencijalno pozitivno uticalo na živote žena poboljšanjem životnih uslova i zdravlja i omogućilo vreme za traganje za dodatnim prilikama.

Mere za prilagođavanje uticajima klimatskih promena

“**Prilagođavanje**” klimatskim promenama je proces prilagođavanja stvarnim ili očekivanim promenama klime i njihovim efektima. Prilagođavanje pokušava da smanji ili izbegne štetu, odnosno pronađe načine da se iskoriste postojeće prilike. U nekim prirodnim sistemima, intervencija ljudi može da olakša prilagođavanje klimi i njenim efektima.” (Međuvladin panel o klimatskim promenama).

Primer prilagođavanja putem predviđanja može biti kada se poljoprivrednik odluči da gaji useve koji zahtevaju manje vode, znajući da će klima postati suvlja u budućnosti.

Primer planskog prilagođavanja može biti u obliku uvođenja promena u građevinske propise, kako bi nove zgrade bile održive u toplijoj klimi.

Mere prilagođavanja na klimatske promene za sektor poljoprivrede:

- Optimizacija sistema za navodnjavanje, uključujući korišćenje centralnog sistema za nadzor i kontrolu i upravljanje resursima (za uštedu vode i struje);
- Diverzifikacija izvora vode, kao što je kombinovanje zahvata površinske i podzemne vode;
- Raščišćavanje kanala za navodnjavanje kako bi se izbegle moguće poplave;
- Pružanje obuke za farmere za sadnju biljaka koje zahtevaju manje vode.

Mere prilagođavanja klimatskim promenama za zdravstveni sektor:

- Postavljanje zelenila na krovove i spoljne zidove zgrada kako bi se smanjila temperatura samog objekta i sprečilo njegovo emitovanje toplote;
- Sadnja drveća na ulicama kako bi se smanjila temperatura na ulicama.

Mere prilagođavanja na klimatske promene za sektor kulturnog nasleđa:

- Sadnja drveća pored postojećih arheoloških lokaliteta kako bi se sprečila erozija tla, naknadna klizišta i poplave.

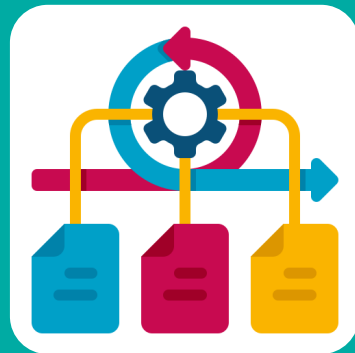
Rodno odgovorna mera bi bila ulaganje u i obezbeđivanje biciklističkih staza i, konsultovanje sa ženama i muškarcima koji voze bicikl, razgovor o potrebama i problemima i neophodnom uređenju staza. Poboljšati javni prevoz povećanjem mreže, nabavkom novih ekoloških autobusa itd. U naporima za energetske efikasnosti u zgradama rodno neutralna mera bi bila, na primer, obuka menadžera stambenih zgrada o energetske efikasnosti, dok bi **rodno odgovorna i motivišuća mera** bila obuka stanara, kako bi se angažovali i razumeli prednosti energije, efikasnosti i načina na koji mogu doprineti poboljšanju funkcionisanja stambene zgrade u koju bi bile uključene i žene.

Integriranje rodni pitanja u srednjeročno i dugoročno prilagođavanje klimatskim promjenama može pomoći da se osigura efikasno prilagođavanje i izvodljivo na terenu. To može pomoći da se osigura da implementacija aktivnosti prilagođavanja neće pogoršati nejednakosti i druge ranjivosti, takođe može pomoći u ispunjavanju specifičnih potreba najugroženijih i može osigurati ravnopravno učešće muškaraca i žena u fazama donošenja odluka i implementacije ovih aktivnosti.

02

Međunarodni okvir za klimatske promene

2.1 Uvođenje roda u međunarodni okvir za klimatske promene

Klimatske promene su jedna od najvećih pretnji ljudskim pravima naše generacije i predstavljaju ozbiljan rizik za osnovna prava na život, zdravlje, hranu i adekvatan životni standard pojedinaca i zajednica širom sveta. Širom sveta, ljudi doživljavaju negativne efekte opadanja ekosistema u degradaciji životne sredine, uključujući nedostatak vode, iscrpljivanje prirodnih resursa, prirodne katastrofe usled krčenja šuma i nebezbedno upravljanje i odlaganje toksičnih i opasnih proizvoda i otpada.

Ove činjenice jasno pokazuju blisku vezu između životne sredine i uživanja ljudskih prava i opravdavaju integrisani pristup životnoj sredini i ljudskim pravima.

Rodna ravnopravnost je ljudsko pravo koje je sadržano u brojnim deklaracijama i konvencijama, uključujući pravno obavezujuću Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW-1979). CEDAW se često smatra međunarodnom poveljom o pravima žena i od suštinskog je značaja za unapređenje rodne ravnopravnosti. Vlade potpisnice su obavezne da preuzmu mere za promovisanje i zaštitu prava žena; oni su saglasni da uključe princip jednakosti u zakonodavstvo i obezbede da se on operacionalizuje u celoj njihovoj zemlji. U članu 14, posebna pažnja se posvećuje diskriminaciji žena na selu, kako bi se osiguralo njihovo pravo na pristup i koristi od ruralnih resursa.

(Opširnije: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw>)

Stokholmska deklaracija, a u manjoj meri i Deklaracija iz Rija, pokazuju kako je veza između ljudskih prava, dostojanstva i životne sredine bila veoma istaknuta u ranim fazama nastojanja Ujedinjenih nacija' da se reše problemi životne sredine. Načelo 20 **Deklaracije iz Rija o životnoj sredini i razvoju (1992)** kaže - "Žene imaju vitalnu ulogu u upravljanju i razvoju životne sredine." Stoga je njihovo puno učešće od suštinskog značaja za postizanje održivog razvoja.

Postoji i **Konvencija o biološkoj raznovrsnosti (1992)** koja promovise znanje i praksu žena u očuvanju i održivom korišćenju biološke raznovrsnosti u poljoprivrednom sektoru. Promoviše rodno specifične načine dokumentovanja i očuvanja znanja žena o biološkoj raznovrsnosti. Ona poziva na rodnu ravnotežu u različitim telima. Takođe ukazuje na rodne i kulturne uticaje turizma.

Konvencija Ujedinjenih nacija o suzbijanju dezertifikacije u zemljama koje doživljavaju teške suše i/ili dezertifikaciju (2002) ima za cilj promovisanje efikasnih mera kroz inovativne lokalne programe i podršku međunarodnim partnerstvima. Sporazum priznaje da će borba za zaštitu sušnih područja biti dugotrajan proces i da neće biti brzih rezultata, jer uzroci dezertifikacije su mnogobrojni i složeni, protežući se od međunarodnih trgovinskih obrazaca do praksi neodrživog upravljanja zemljištem.

Ova konvencija ističe **važnu ulogu žena** u regionima pogođenim dezertifikacijom i/ili sušom, posebno u ruralnim područjima zemalja u razvoju, kao i važnost obezbeđivanja punog učešća muškaraca i žena na svim nivoima. Poziva na nacionalne programe delovanja koji povećavaju učešće lokalnog stanovništva i zajednica, uključujući žene, poljoprivrednike i stočare, kao i prenošenje većih upravljačkih odgovornosti na ove ciljne grupe.

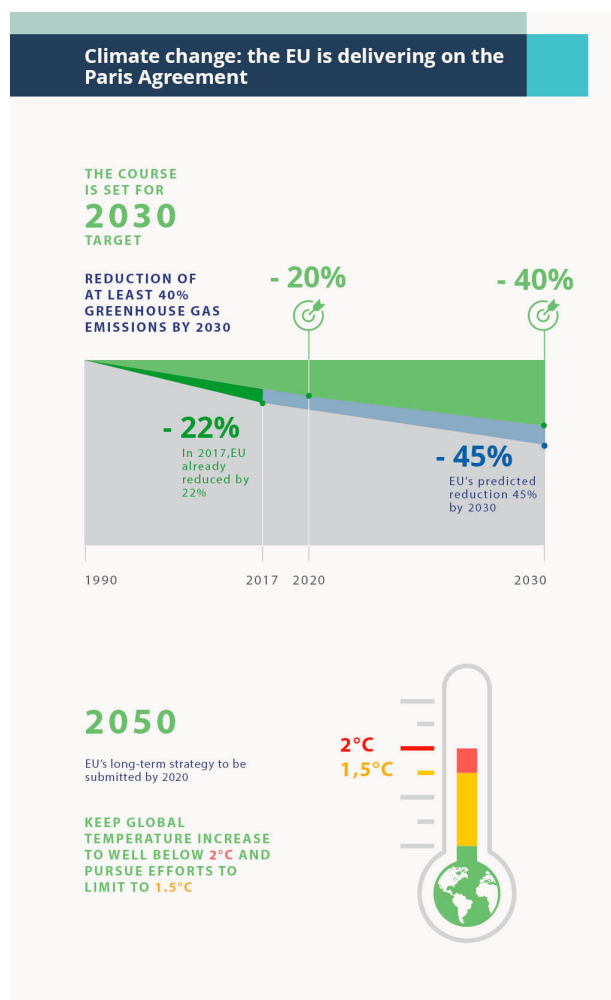
Osnovna pretpostavka **Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promeni klime (UNFCCC) - 1997** predstavlja izradu i sprovođenje politika za smanjenje emisija gasova staklene bašte kao obavezu za sve zemlje, posebno za razvijene zemlje koje imaju najveći udeo u emisijama gasova staklene bašte (SAD, Evropa i Japan). Postavila je niz obaveza prema potpisnicima, računajući na njihove zajedničke i pojedinačne odgovornosti.

Koncept roda u Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promeni klime (UNFCCC) uveden je 2005. godine. On zadržava fokus na rodu i klimatskim promenama i kroz Pariski sporazum, koji navodi da "Strane treba da, preduzimajući akcije u vezi sa klimatskim promenama, poštuju, promovišu i uzimaju u obzir svoje obaveze prema ljudskim pravima, pravu na zdravlje, narodima, lokalnim zajednicama, migrantima, deci, osobama sa smetnjama i ljudima u ranjivim situacijama, kao i prava na razvoj, rodnu ravnopravnost, osnaživanje žena i međugeneracijsku ravnopravnost".

Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija prepoznalo je pretnju klimatskih promena u svojoj rezoluciji 7/23, "Ljudska prava i klimatske promene" (28. mart 2008), izražavajući zabrinutost zbog toga što klimatske promene "predstavljaju neposrednu i dalekosežnu pretnju ljudima i zajednicama širom sveta". Rezolucijom 64/292, 2010. godine, Generalna skupština Ujedinjenih nacija potvrdila je rastući konsenzus da je životna sredina direktno povezana sa blagostanjem ljudi i ostvarivanjem ljudskih prava.

Jedan od najznačajnijih multilateralnih sporazuma u oblasti životne sredine i jačanja globalnog odgovora na pretnju klimatskih promena je **Pariski sporazum**, koji je usvojen 12. decembra 2015. godine u Parizu, Francuska, na Globalnom samitu o klimatskim promenama koji su organizovale Ujedinjene nacije.

Sporazum ima za cilj unapređenje globalnog odgovora na klimatske promene u kontekstu održivog razvoja i napora za iskorenjivanje siromaštva, tako što će nastaviti napore da ograniči porast temperature ispod 2°C, povećati sposobnost prilagođavanja klimatskim promenama na način koji neće ugroziti proizvodnju hrane, uskladiti finansijske tokove sa strategijama postizanja niskih emisija gasova staklene bašte i razvoja otpornog na klimatske promene.

Pariski sporazum iz 2015. godine predstavlja korake u evoluciji UN režima za klimatske promene i utire novi put u globalnom naporu za borbu protiv klimatskih promena. Prepoznaje uključenost različitih zainteresovanih strana na nacionalnom i međunarodnom nivou, ali takođe poziva na transparentne politike, podizanje svesti javnosti, učešće javnosti i pristup informacijama i saradnju. Sporazum priznaje da su klimatske promene zajednička zabrinutost čovečanstva i da svaka strana treba, preduzimajući akcije u vezi sa klimatskim promenama, da poštuje, promoviše i uzme u obzir svoje odgovarajuće obaveze prema ljudskim pravima, pravu na zdravlje, pravima domorodačkih naroda, lokalnim zajednicama, migrantima, deci, osobama sa invaliditetom, ljudima u ranjivim situacijama, pravo na razvoj, kao i rodnu ravnopravnost, osnaživanje žena i međugeneracijsku pravdu.

Rezolucija UN-a 48/13 (oktobar 2021.) o pravu na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu "Takođe prepoznajući da, dok su ljudska prava povezana sa posledicama oštećenja životne sredine doživljena od strane pojedinaca i zajednica širom sveta, posledice se najviše osećaju kod onih segmenata stanovništva koji se već nalaze u ranjivim situacijama, uključujući domorodačke narode, starije osobe, osobe sa invaliditetom, žene i devojčice". Savet za ljudska prava: „4. Podstiče države: (a) Da izgrade kapacitete za napore u zaštiti životne sredine kako bi ispunile svoje obaveze i obaveze u vezi sa ljudskim pravima, i da unaprede saradnju sa drugim državama, Kancelarijom visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, ostatkom sistema Ujedinjenih nacija i drugim relevantnim međunarodnim i regionalnim organizacijama, agencijama, sekretarijatima konvencija, relevantnim nedržavnim akterima, uključujući civilno društvo, nacionalne institucije za ljudska prava i preduzeća, u vezi sa sprovođenjem prava na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu, u skladu sa njihovim odgovarajućim mandatima."

Konferencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama 2022. ili Konferencija članova UNFCCC-a, koja se češće naziva **COP27**, bila je 27. konferencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama, održana od 6. do 20. novembra 2022. u Šarm El Šeiku, Egipat. Održan je pod predsedništvom egipatskog ministra spoljnih poslova Sameha Šukrija, uz prisustvo više od 92 šefa država i oko 35.000 predstavnika ili delegata iz 190 zemalja.

Na konferenciji je prvi put dogovoren Fond za gubitke i štetu. Fond za gubitke i štetu predstavlja sporazum o pružanju finansijske podrške zemljama koje su najranjivije i pogođene klimatskim promenama. **Evropski zeleni dogovor**, usvojen 2020. godine, predstavlja skup inicijativa Evropske komisije sa osnovnim ciljem da Evropu učini klimatski neutralnom do 2050. godine. To je ambiciozan paket mera koji obuhvata smanjenje emisija gasova staklene bašte, ulaganje u istraživanje i inovacije, kao i očuvanje prirodne sredine Evrope.

Prve inicijative za klimatske akcije u okviru Zelenog dogovora uključuju:

- **Zakon o klimi Evropske** unije koji će ustanoviti cilj klimatske neutralnosti do 2050. godine kao pravno obavezujući.
- **Evropski klimatski pakt** s ciljem uključivanja građana i svih segmenata društva u akcije u vezi s klimatskim promjenama.
- **Plan ciljeva do 2030 godine** za klimatske promene sa ciljem dodatnog smanjenja neto emisija gasova staklene bašte za najmanje 55% do 2030 godine.
- **Nova strategija EU** o prilagođavanju klimi koja će Evropu učiniti društveno otpornom na klimu do 2050. godine, u potpunosti prilagođenom neizbežnim uticajima klimatskih promena.

Pravo na ekološki čistu životnu sredinu zagantovano je u preko 100 ustava širom sveta – definiše ga Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu kao „svaku deklaraciju o životnoj sredini određenog kvaliteta kao ljudsko pravo“. Prema definiciji Programa, ekološka prava mogu biti materijalna i procesna. Dok se suštinska prava odnose na mogućnost zaštite od posledica koje degradacija životne sredine ima na građanska i politička prava, prava na život i slobodu izražavanja, kulturna i socijalna prava, kao što su pravo na zdravlje, vodu, hranu i kulturu, procesna prava su neophodan preduslov za ostvarivanje prve vrste prava. Oni predstavljaju ključnu tačku u kojoj se ukrštaju zakon o životnoj sredini i zakon o ljudskim pravima – predviđaju formalne korake koje treba preduzeti u procesu odbrane ljudskih prava. Procesna prava obuhvataju pravo da se od građana traži prethodni, informisani pristanak, pristup informacijama, učesće u donošenju odluka i pristup pravdi.

2030 Agenda for Sustainable Development - Sustainable Development Goals (SDGs, 2030)

Međunarodne i regionalne norme su komplementarne i zahtevaju nacionalnu implementaciju da bi bila efikasna. U tom pravcu, nacionalne norme treba da budu u skladu sa međunarodnim i regionalnim standardima. Međunarodni i regionalni mehanizmi pružaju pravnu zaštitu kada se iscrpe svi nacionalni pravni lekovi/mogućnosti.

Agenda održivog razvoja 2030, sa svojih 17 ciljeva održivog razvoja (COR), 169 ciljeva i 232 indikatora za praćenje napretka čovečanstva ka fundamentalnom blagostanju za sve, odražava globalni politički konsenzus za iskorenjivanje siromaštva i postizanje održivog razvoja na globalnom nivou.

Agenda 2030 balansira ekonomske, socijalne i ekološke dimenzije održivog razvoja i poziva na holistički pristup. Prilikom planiranja i implementacije intervencija, pažnju treba posvetiti međupovezanostima i integrisanim akcijama koje mogu stvoriti zajedničke koristi i ispuniti višestruke ciljeve na koherentan način. Intervencije treba da budu osmišljene tako da se istovremeno bave nekoliko COR kako bi se poboljšao uticaj i efektivnost korišćenih resursa. Ovo je takođe relevantno za izveštavanje EU o svom doprinosu implementaciji COR.

Princip Nikog Ne Ostavljamo (NNO) je centralno opredeljenje Agende 2030 (ponovo navedeno u Evropskom konsenzusu o razvoju iz 2017.). To je podsetnik da su naše razvojne intervencije usmerene ka iskorenjivanju siromaštva u svim njegovim oblicima, smanjenju ranjivosti i rešavanju nejednakosti u cilju promovisanja jednakih mogućnosti za sve (više informacija: Transformisanje našeg sveta: Agenda za održivi razvoj 2030).

COR grupisani su u pet glavnih kategorija: ljudi, planeta, prosperitet, mir i partnerstva. Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena i devojčica (COR 5) je sam po sebi cilj u kategoriji Ljudi. Zakonski uslovi za rodnu ravnopravnost su navedeni u kategorijama Mir, Ljudi i Prosperitet (COR16, COR 1 do 4 i COR 7 do 11 respektivno). Osnaživanje žena i devojčica se pominje u pet ciljeva i njihovih ciljeva i indikatora (COR 6 i COR12 do 15), od kojih su svi direktno povezani sa životnom sredinom.

U pogledu održivosti životne sredine, pet ciljeva čine jednu kategoriju: COR 6 (Čista voda i kanalizacija), COR 12 (Odgovorna potrošnja i proizvodnja), COR 13 (Klimatske promene), COR 14 (Život ispod vode) i COR 15 (Život na kopnu). Životna sredina je takođe važan aspekt tri cilja prosperiteta: COR 7 (Priuštiva i čista energija), COR 9 (Industrija, inovacije i infrastruktura) i COR 11 (Održivi gradovi i zajednice). Pored toga, promovisanje održive poljoprivrede deo je COR 2 (Nulta glad). Dakle, ukupno devet COR ciljeva je povezano sa životnom sredinom.

I rodna ravnopravnost i ekološka održivost imaju istaknutu ulogu u Agendi 2030. U svim ciljevima održivog razvoja, samo 20 jedinstvenih indikatora (od ukupno 231) uključuje i rod i životnu sredinu.

Agenda 2030 jasno postavlja odgovornost svih država da poštuju, štite i promovišu ljudska prava i osnovne slobode za sve, bez razlike bilo koje vrste. Agenda 2030 sama po sebi nije obavezujuća, ali je sredstvo za napredak iz oblasti ljudskih prava. Agenda 2030. treba da se sprovodi na način koji je u skladu sa obavezama država prema međunarodnom pravu.

2.2 Zeleni dogovor Zapadnog Balkana

U skladu sa formatom Zelenog plana za Zapadni Balkan, koji predstavlja odraz, proširenje i prilagođavanje EU Zelenom planu prilagođenom za ovaj region, standardi Evropske unije u vezi sa ekološkim i klimatskim izazovima su podržani od strane Zapadnog Balkana na Sofijskom samitu 2020. godine. Akcioni plan obuhvata 58 mera i 7 mapa puta za implementaciju koje se odnose na teme klimatske politike, održive energije, održive mobilnosti, cirkularne ekonomije, dekontaminacije, održive poljoprivrede i snabdevanja hranom, kao i zaštitu prirode i biodiverziteta.

Između ostalog, Plan predviđa usvajanje ciljeva Politike za energiju i klimu za 2030. godinu, uključujući fiksiranje cena za emisije ugljenika, planove za postepeno ukidanje upotrebe uglja, kontrolu zagađenja, zaštitu prirode i biodiverziteta, regionalnu integraciju, i okvirni vremenski raspored za usklađivanje sa Sistemom trgovine emisijama Evropske unije od 2024. godine. Zelena agenda za Zapadni Balkan predstavlja novu strategiju rasta za ovaj region, koja prelazi sa tradicionalnog ekonomskog modela na održivu ekonomiju, u skladu sa Evropskim Zelenim Dogovorom.

Ova agenda je inkorporirana u Ekonomski i Investicioni Plan, koji nosi istinski transformativni potencijal i ima za cilj da podstakne dugoročni oporavak Zapadnog Balkana i postigne ekonomsku konvergenciju sa Evropskom unijom.

2.3 Angažovanje zainteresovanih strana, informisanje i učešće javnosti u procesu planiranja klimatskih promena

Osnovni zakonski zahtevi koji uključuju učešće zainteresovanih strana, kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou, su precizno definisani međunarodnim sporazumima koje su zemlje Zapadnog Balkana već ratifikovale, kao i direktivama Evropske unije koje su ili su predviđene da budu prenesene u nacionalno zakonodavstvo.

Aarhus konvencija (konvencija o javnom učešću) prvi je međunarodni dokument koji omogućava javnosti direktni pristup informacijama, učešće javnosti u donošenju odluka i bolji pristup pravdi u vezi sa pitanjima zaštite životne sredine.

Tri stuba Aarhus konvencije su:

Direktive EU koje se odnose na javno informisanje i učešće javnosti u procesu donošenja odluka (kao što je razvoj dokumenata strateškog planiranja u vezi sa klimatskim akcijama) su:

- # 1 Obezbeđivanje pristupa javnosti informacijama o životnoj sredini koje obezbeđuju javni organi;
- # 2 Pravo javnosti da učestvuje u procesima donošenja odluka u vezi sa životnom sredinom;
- # 3 Pristup pravdi u pitanjima životne sredine.

Nacionalno određeni doprinosi (NOD) čine sastavni deo Pariskog sporazuma i ključni su za postizanje njegovih ciljeva unapređenja klimatskih akcija i održivog, zelenog razvoja otpornog

Direktiva o pristupu informacijama o životnoj sredini (2003/4/EC)

cilj ove Direktive je da obezbedi slobodu pristupa i širenja informacija koje poseduju javni organi. Definicije „javnih organa“ i „informacija o životnoj sredini“ su proširene i jasnije definisane. Informacije bi, generalno, trebalo da budu dostupne u roku od mesec dana od zahteva. Direktiva takođe primenjuje deo Aarhus konvencije.

Učešće javnosti u pogledu izrade određenih planova i programa i Direktiva o pristupu pravosuđu (2003/35/EC)

je glavni pravni instrument za usklađivanje zakonodavstva Zajednice sa odredbama Arhuske konvencije. Njime se ažuriraju odredbe o učešću javnosti u postupcima izdavanja dozvola na nacionalnom nivou u skladu sa zakonodavstvom o životnoj sredini i klimatskim pitanjima i uvodi pravila o pristupu pravdi.

na klimu. Proces UNFCCC-a je istakao potrebu za klimatskim akcijama vođenim od strane više zainteresovanih strana, na svim nivoima aktivnosti koje se odnose na sve nivoe procesa NOD i nacionalnog plana adaptacije. Angažovanje OCD može biti ključno za zalaganje za veće ambicije i pojačavanje glasova najugroženije, siromašne ili marginalizovane populacije.

Prema Nacionalno opredeljenom doprinosu, prioritetni sektori za sprovođenje mera za ublažavanje i smanjenje ili usvajanje uticaja klimatskih promena u zemljama Zapadnog Balkana (Republika Kosovo, Republika Albanija, Republika Srbija, Republika Severna Makedonija, Republika Bosna i Hercegovina i Republika Crne Gore) su poljoprivreda, šumarstvo i drugo korišćenje zemljišta, proizvodnja energije i pristup i bezbednost zdrave hrane i vode.

Kroz zagovaranje, podizanje svesti, izgradnju kapaciteta, tehničku podršku, istraživanje, izgradnju otpornosti i stvaranje mreža i platformi, OCD mogu doprineti i učestvovati u zvaničnom procesu, uneti ranjivost na nivou zemlje u proces donošenja odluka, i preuzimaju svoje uloge kao ključni akteri u ovom prostoru. Postoji niz nedostataka i prepreka za OCD da integrišu svoje aktivnosti u nacionalni proces revizije NOD.

Angažovanje OCD se može olakšati na više načina, na primer izgradnjom tehničkih kapaciteta među OCD, donošenjem zakona ili politika koje se odnose na angažovanje zainteresovanih strana u klimatskim procesima, preduzimanjem aktivnih mera za angažovanje OCD u donošenju odluka, održavanjem redovnih sastanaka i komunikacija radi razmene novina u vezi klimatskih akcija, pružanje tehničke, koordinacione i finansijske podrške za OCD, uspostavljanje nezavisnog procesa praćenja i evaluacije za aktivnosti vezane za NOD, i rešavanje pitanja finansijske podrške.

Prema Nacionalno opredeljenom doprinosu, prioritetni sektori za sprovođenje mera za ublažavanje i smanjenje ili usvajanje uticaja klimatskih promena u zemljama Zapadnog Balkana (Republika Kosovo, Republika Albanija, Republika Srbija, Republika Severna Makedonija, Republika Bosna i Hercegovina i Republika Crne Gore) su poljoprivreda, šumarstvo i drugo korišćenje zemljišta, proizvodnja energije i pristup i bezbednost zdrave hrane i vode.

U Prilogu 1 su dati primeri za mere definisane u ažuriranim NOD dokumentima u zemljama Zapadnog Balkana.

2.4 Unapređeni okvir transparentnosti prema Pariskom sporazumu i uloga OCD

ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA (OCD) su nedržavni, neprofitni, dobrovoljni subjekti formirani od ljudi u društvenoj sferi koji su odvojeni od države i tržišta. OCD predstavljaju širok spektar interesa i veza.

U svom radu, OCD mogu biti uključene u identifikaciju, sprovođenje i praćenje različitih programa i projekata, da utiču na njihovo upravljanje i proces donošenja odluka, povezujući se sa zajednicama i zagovarajući sa vladama na nacionalnom i lokalnom nivou. Akteri civilnog društva često služe i kao pokretačka snaga u vođenju razvojnih politika i kao čuvar kako bi se osiguralo da se politike implementiraju, u bilo kojoj oblasti. Oni su važan partner u svim nacionalnim aktivnostima za implementaciju Agende 2030.

Pratiti rodnu perspektivu u vezi sa finansiranjem klimatskih promena odnosi se na analizu/procenu rodni pitanja kroz prizmu i metode rodne integracije koje se koriste kako bi se razumeli odnosi između muškaraca i žena, njihov pristup resursima, njihove aktivnosti i ograničenja koja međusobno doživljavaju. Kompletna analiza/procena rodni pitanja podrazumeva pregled različitih uloga, prava, potreba i prilika žena i muškaraca, dečaka i devojčica u datom kontekstu projekta/programa ili inicijative za klimatske promene. To je alat koji pomaže u promociji relevantnih tačaka ulaska i politika vezanih za rod, kao i identifikaciji mogućnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti u određenom projektu/programu ili inicijativama za klimatske promene.

Na nivou Ujedinjenih Nacija⁴, Izraz "urodnjavanje" se definiše kao: Proces procene implikacija za žene i muškarce svake planirane akcije, uključujući zakonodavstvo, politike ili programe, u svim oblastima i na svim nivoima.

Urodnjavanje⁵ je internacionalno prihvaćen kao pristup ka ostvarivanju rodne ravnopravnosti. Uključuje integraciju rodnog ugla u pripremu, dizajn, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika, regulatornih mera i programa trošenja, s ciljem promovisanja ravnopravnosti između žena i muškaraca, kao i borbu protiv diskriminacije.

4 https://unterm.un.org/unterm/Display/record/UNDP/NA?OriginalId=imp-2015-11-11_14-16-25-144

5 <https://eige.europa.eu>

✓ Jednako predstavljanje žena i muškaraca u procesu kreiranja politike, implementacije ali i kao korisnika implementiranih politika

✓ Rodna perspektiva u sadržaju politika

Da li su potrebe muškaraca i žena prepoznate i uzete u obzir?

Da li muškarci i žene jednako donose odluke?

Da li muškarci i žene imaju jednak pristup resursima? Kontrola nad resursima?

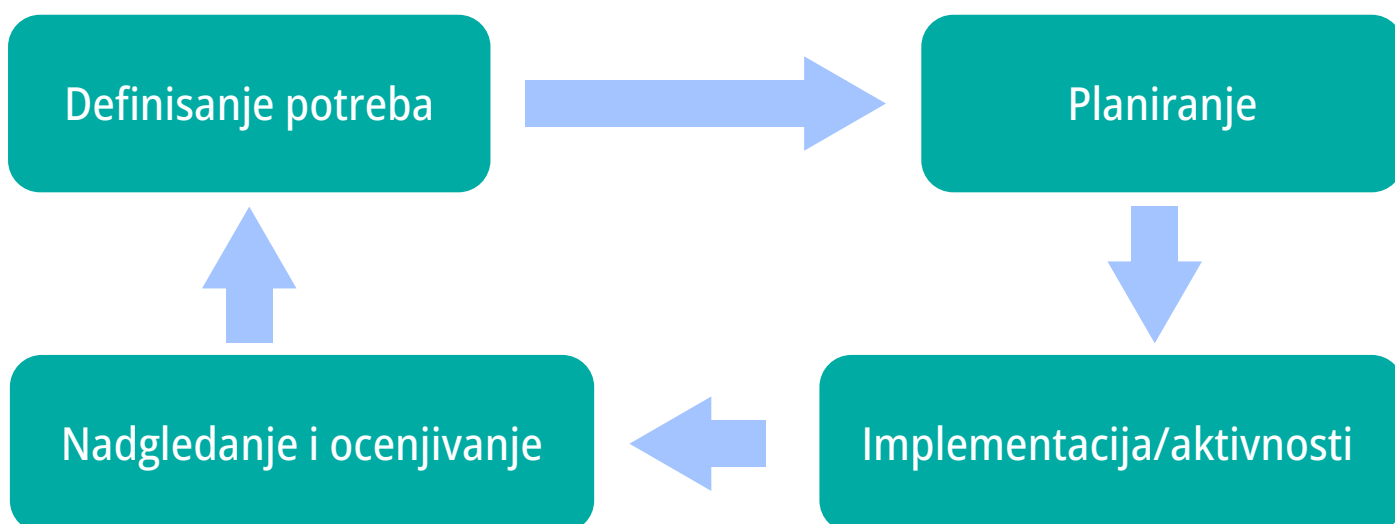

Da li muškarci i žene imaju jednaku korist od resursa?

Dimenzije urođnjavanja su:

Glavna pitanja za urođnjavanje su:

Proces urođnjavanja prati proces kreiranja politike na lokalnom i nacionalnom nivou i ostavlja prostor za OCD da se angažuju u bilo kojoj od faza:

Rodno osjetljive inicijative ili rodno odgovorne inicijative odražavaju primenu rodne analize na

Tabela 1: Alati i metode za urođnjavanje

Alati za procenu potreba	Alati za fazu planiranja	Alati za fazu implementacije	Alati za praćenje i evaluaciju politika
Rodna statistika	Setting gender indicators	Izgradnja kapaciteta za rodnu ravnopravnost	Rodna revizija
Rodna analiza	Rodno osjetljivo planiranje intervencija/politika	Rodno osjetljiva transformacija institucija	Rodno osjetljiv monitoring
Rodna procena	Rodno odgovorno budžetiranje	Podizanje svesti o rodnim pitanjima	Rodno osjetljiva evaluacija
Konsultacije sa zainteresovanim stranama	Rodno osjetljive jave nabake		

dizajn, implementaciju, praćenje i evaluaciju intervencije.

Alati i metode za urođnjavanje koji se mogu koristiti za svaku fazu dati su u Tabeli 1:

Rodna analiza⁶ je alat za utvrđivanje razlika između žena i muškaraca u pogledu njihovih specifičnih aktivnosti, uslova, potreba, pristupa resursima i kontrole nad njima, kao i njihovog pristupa razvojnim beneficijama i donošenju odluka. Proučava veze između ovih i drugih faktora u širem socio-kulturnom, ekonomskom, političkom i ekološkom kontekstu. Postoji razlika između praktičnih potreba i strateških potreba i interesa žena i muškaraca. Razumevanje ove razlike pomaže nam da identifikujemo pozitivne mere koje se mogu preduzeti da bi se ispravile nejednakosti između žena i muškaraca.

Praktične potrebe su one koje se mogu smatrati neposrednim potrebama i za žene i za muškarce (osnovne potrebe kao što su voda, hrana, prihod, sklonište i zdravstvena zaštita). Inicijative koje imaju za cilj samo zadovoljavanje praktičnih potreba nastoje da odgovore na pitanja koja proizilaze iz neadekvatnih uslova života.

Strateški interesi se odnose na relativni status žena i muškaraca u njihovom društvu. Ovi interesi se razlikuju od konteksta do konteksta i odnose se na promenu položaja ili statusa žene kroz razmatranje rodni uloga i očekivanja, kao i rodne podele rada, resursa i moći. Primeri inicijativa za promovisanje strateških interesa uključuju zaštitu od nasilja u porodici, smanjenje jaza u platama i povećanje mogućnosti žena za donošenje odluka.

Procena **pristupa resursima i koristima i kontrola nad njima** omogućava nam da razumemo

6 ABC of Women Worker's Rights and Gender Equality, International Labour Organization (2007)

7 Access refers to the right or opportunity to use resources and to enjoy benefits (Oxford Dictionaries)

8 Control is the ability to decide how resources or benefits will be used

9 Resources are economic, political and social assets; benefits relate to food, money, shelter, etc.

03

Klimatsko finansiranje

koje resurse i beneficije zajednica smatra vrednim i ko može da koristi pravo na pristup⁷ i kontrolu⁸ nad tim resursima⁹.

Osnovan Okvirnom konvencijom Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama (UNFCCC) i koji služi Pariskom sporazumu, Zeleni klimatski fond

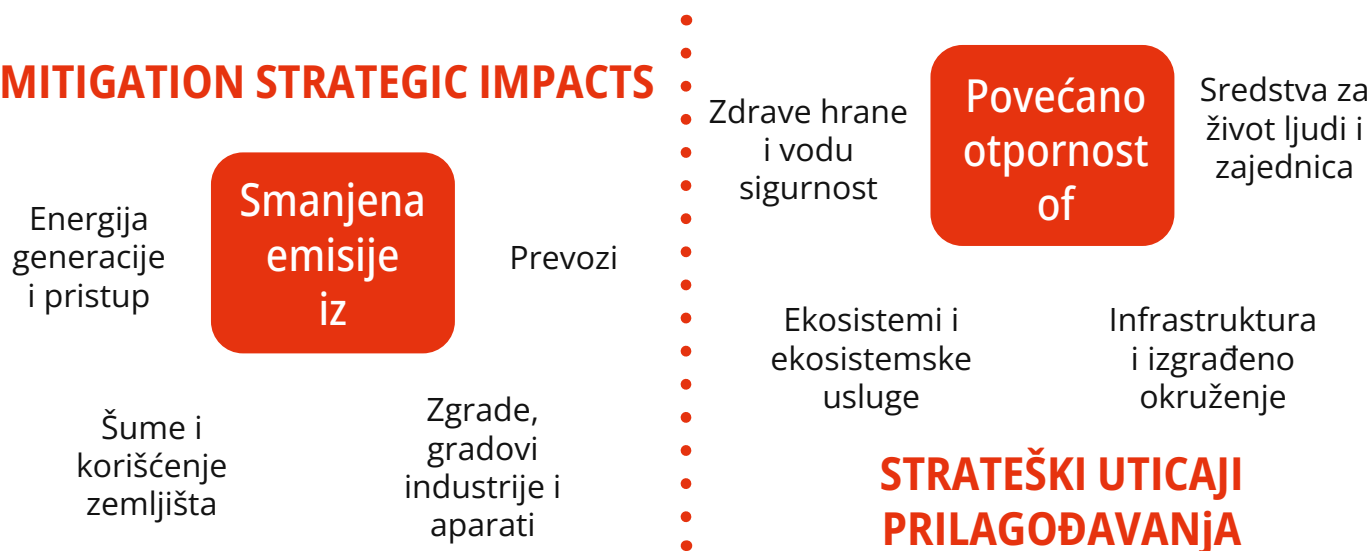
<https://www.greenclimate.fund/>

(ZKF)¹⁰ je najveću klimatski fond.

GCF ZKF je katalizator klimatskog finansiranja. Koristi svoja sredstva da ubrza stvaranje zelenog tržišta, otključavajući finansijske tokove koji su potrebni zemljama u razvoju da pređu na puteve razvoja sa niskim emisijama, otpornim na klimu. ZKF ima zaduženje da podjednako podržava projekte prilagođavanja i ublažavanja uticaja kroz pristup koji vodi država i koji daje prioritet direktnom pristupu i cilja na najugroženije zemlje u razvoju.

ZKF je trenutno najveći svetski fond posvećen borbi protiv klimatskih promena, sa investicijama od 1,3 milijarde dolara. ZKF ima za cilj ostvarivanje uticaja u osam oblasti rezultata u vezi sa ublažavanjem i prilagođavanjem: Šumarstvo i korišćenje zemljišta; Zgrade, gradovi, industrije i aparati; Ekosistemi i usluge ekosistema; Proizvodnja energije i pristup energiji; Zdravlje, bezbednost hrane i voda; Infrastruktura i građevinsko okruženje; Sredstva za život ugroženih

MITIGATION STRATEGIC IMPACTS

Slika 1: Oblasti rezultata u vezi sa ublažavanjem i prilagođavanjem u ZKF

zajednica i Transport. Fond ima za cilj postizanje ravnoteže u alokaciji resursa prema ublažavanju i prilagođavanju.

Više informacija o prijavi za finansiranje projekata klimatskih promena kod ZKF-a i informacije o nacionalnim ovlašćenjima u svakoj zemlji možete pronaći na sledećem linku:

<https://www.greenclimate.fund/about/partners/nda>.

U Prilogu 2 date su vrste mera koje bi mogle biti finansirane od strane ZKF i nekoliko zadataka za projekte koje finansira ZKF

ZKF je prvi mehanizam za finansiranje klime koji je u svojim operacijama od početka uveo rodnu perspektivu kao ključni element odlučivanja za raspodelu svojih resursa. ZKF je postavio rod kao ključni element svoje programske arhitekture, a njegova posvećenost rodnoj ravnopravnosti usmerena je na rodno odgovorne programe i projekte za borbu protiv klimatskih promena koji koriste ženama i muškarcima. Jedan od dokumenata koji se mora priložiti uz zahtev za finansiranje projekta za borbu protiv klimatskih promena je Rodna analiza/Ocena i Akcioni plan za rodnu i socijalnu inkluziju.¹¹

Za nacionalne inicijative, UNDP je razvio "Smernice za vlade za integraciju klimatskih promena u budžetiranje" s fokusom na srednjoročnim budžetima. Na osnovu toga, razvijena je metodologija za označavanje klimatskog budžeta za nacionalne inicijative, budući da implementacija unapređenih NDC-ova zahteva strategije finansiranja koje mobilizuju resurse iz nacionalnog i međunarodnog javnog i privatnog sektora.

11 Gender assessment and action plan: Annex 4 for Simplified Approval Process Funding Proposals | Green Climate Fund

O projektu:

3.1 Za GCF projekat: Bosna i Hercegovina - Povećanje ulaganja u javne zgrade sa niskim sadržajem ugljenika Reducing emissions from Bosnia-Smanjenje zagađenja iz javnih zgrada u Bosni i Hercegovini putem unapređenja energetske efikasnosti i zamene fosilnih goriva biomase.

Bosna i Hercegovina ima veliki broj starih zgrada s visokom potrošnjom energije koje se greju visokoemisionim fosilnim gorivima. To je posledica zanemarivanja i nedovoljnih investicija tokom i nakon Bosanskog rata (1992-1995), što ostavlja zgrade u hitnoj potrebi za unapređenjem.

Poboljšanje energetske efikasnosti i zamena uglja i lož-ulja biomansom značajno će smanjiti emisije iz javnih zgrada. Projekat će uticati na 7-8% stambenog fonda, odnosno na oko 360 javnih zgrada. Tehnička pomoć će takođe pomoći u prevazilaženju nefinansijskih prepreka i stvaranju podržavajućih politika, regulativa i kapaciteta kako bi se podržale transformacije i podstaklo replikaciju. Projekat ima procenjeni vek trajanja od 20 godina.

Jedan od obaveznih dokumenata koji se razvijaju u okviru ZKF projekta je Plan za rodnu ravnopravnost. Rodna politika i Plan za rodnu ravnopravnost primenjivaće se tokom celog životnog ciklusa GCF projekta i operativnih procesa, a ova implementacija će se sastojati od niza unapred dogovorenih ili unapred određenih aktivnosti koje će dovesti do većeg razumevanja i nadzora nad ciljevima organizacije u vezi sa rodnim pitanjima.

Plan za rodnu ravnopravnost pruža informacije o:

- # 1 Energetskoj efikasnosti u zgradama u Bosni i Hercegovini;
- # 2 Pregledu rodnih politika i profila rodne ravnopravnosti u BiH, i
- # 3 Rodnim pitanjima u vezi sa energetsom efikasnošću u odnosu na pristup žena finansijama i ekonomsko osnaživanje žena.

There is a Gender Analysis included that provides an overview of the gender situation in Bosnia and Herzegovina and highlights gender issues that could be relevant for the proposed project. Uključena je Rodna analiza koja pruža pregled rodne situacije u Bosni i Hercegovini i ističe rodna pitanja koja bi mogla biti relevantna za predloženi projekat. Procena se zasniva na dostupnim podacima iz studija koje je sproveo Vlada BiH, donatori i drugi razvojni partneri. Ova analiza dodatno podržava Plan za rodnu ravnopravnost (Slika 2) koji obuhvata niz aktivnosti

koje će sprovesti predloženi projekat s ciljem potpune integracije rešenja za ograničenja u vezi sa rodnom ravnopravnošću i ekonomskim osnaživanjem žena u okviru projekta.

Monitoring i evaluacija aktivnosti će zahtevati rodno odgovoran pristup i prikupljanje podataka sa rodnim senzibilitetom. Projekat će izveštavati, razmatrati, kodifikovati i širiti najbolje prakse

PROPOSED GENDER ACTION PLAN

Objective	Action	Indicator	Target	Timeline	Responsible Institution
Component 1. Policy de-risking: Addressing non-financing barriers to investment in climate smart buildings and infrastructure					
Activity 1.1.6 Awareness raising among buildings' end-users					
Strengthened municipal and cantonal level institutions, human resources, awareness and knowledge for gender sensitive climate smart policy making	Active involvement of women in capacity building and awareness seminars	Number of public sector technical staff and policy makers (% of women) trained	200 (30% women)	EoP (end of project)	Municipal and cantonal government representatives
		Number of social and gender responsive measures (including targeted measures that facilitate energy connection for women headed households and vulnerable households) included in the SECAPs supported by the project	20	EoP	UNDP project
		Number of updated gender responsive SECAPs supported by the project	40	EoP	
Increased understanding of the benefits of the climate smart solutions at community level	Organisation of a nationwide PR campaign consisting in a series of events, designed around different gender needs and roles, responsibilities and women's access to and use of energy	Number of PR events (including media broadcasts) highlighting the challenges and opportunities to address the needs of women and men in relation to energy service and use	40	EoP	UNDP project team Municipal and local institutions Women led NGOs identified during the project implementation
	Mobilization of local communities to participate in gender based activities and events	Number of participants trained (30% women) in clean energy solutions in building and in maintenance of the energy efficient technologies installed in	500	By end of yr.2	

Slika 2: Predlog rodnog akcionog plana iz ZKF projekta iz Bosne i Hercegovine

04

Rodna perspektiva finansiranja klimatskih promena

i evaluativno znanje generisano projektom kako bi informisao i uticao na pristup vlade i drugih razvojnih partnera budućim programima i projektima kako bi ih postepeno učinili rodno odgovornijim.

U slučaju inicijativa (projekata/programa) za klimatske promene na lokalnom ili nacionalnom nivou, dobro urađena rodna analiza/proцена pomaže da se identifikuju višestruki uzroci ugroženosti, uključujući rodnu nejednakost. Takođe pomaže da se identifikuju i nadgrade različita znanja i kapaciteti unutar zajednica/domaćinstava koji se mogu iskoristiti kako bi bili otporniji na klimatske šokove i rizike.

Rodna analiza¹² pruža potrebne podatke i informacije kako bi se integrirala rodna perspektiva u politike, programe i projekte. Jedan od alata koji obuhvata varijacije u vrsti rodnih rezultata intervencija ili politika s pet kategorija je Okvir za efikasnost rodnih rezultata (GRES - Gender Results Effectiveness Framework)¹³ koji pruža smernice za sprovođenje rodno odgovorne analize rezultata u evaluacijama ili procenama različitih upotreba, ističući kako integrisati GRES u faze dizajniranja, implementacije i evaluacije programa. Svrha GRES-a je pružiti evaluatorima smernice za sprovođenje rodno odgovorne analize rezultata u evaluacijama ili procenama. Korišćena je sledeća skala za rangiranje intervencija i aktivnosti rodno osnaživanja:

Gender negative

Ima negativan ishod koji je pogoršao ili pojačao postojeće rodne nejednakosti i norme.

Gender blind

Ne uzima u obzir različite društveno konstruisane uloge žena, muškaraca, dečaka i devojčica i ne uspeva da odgovori na različite potrebe svake grupe. Oni održavaju status quo i neće pomoći u transformaciji nejednake strukture rodno odnosa.

Gender sensitive

Prepoznaje rodne razlike i pokušava da ispravi postojeće rodne nejednakosti.

Gender responsive

Opisuje zakone, programe politike i javne usluge koje su formulisane i/ili pružene na način koji uzima u obzir rodne nejednakosti i proaktivno reaguje na prevazilaženje i eliminisanje takvih nejednakosti kako bi se postigla rodna ravnopravnost, ženska prava i osnaživanje žena.

Gender transformative

Pokušaji da se redefinišu rodne uloge i odnosi žena i muškaraca kako bi se stvorila rodna ravnopravnost. Ovo su intervencije koje nastoje da ciljaju strukturalne uzroke kao i simptome rodne nejednakosti, što dovodi do trajnih promena u moći i izborima koje žene (i muškarci) imaju u svom životu, a ne samo do privremenog povećanja mogućnosti.

* Skala je prilagođena iz *Evaluacije doprinosa UNDP-a rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena*.

Organizacije civilnog društva mogu koristiti sledeća vodeća pitanja za procenu inicijativa i intervencija¹⁴ (programa, projekata) i praćenje finansiranja, kao i negativnih i pozitivnih

12 Gender analysis | EIGE (europa.eu)

13 GRES_English.pdf (undp.org)

14 Vodeća pitanja za procenu inicijativa (programa, projekata) za aktivnosti i akcije u vezi sa klimatskim promenama kroz gender mainstream prizmu su zasnovana na sledećim dokumentima: How to Conduct a Gender Analysis: A Guidance Note for UNDP Staff (2016), Okvir efektivnosti rodno rezultata (GRES) koji obuhvata varijacije u tipu rodno rezultata sa pet kategorija, Uputstvo UNCT za markere rodne ravnopravnosti, metodologiju Zelenog klimatskog fonda (ZKF) i metodologiju za sprovođenje rodno analize koju je razvio Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE).

A

Dizajn inicijative/intervencije (programa/projekta/aktivnosti):

efekata klimatskih akcija na rodnu ravnopravnost, kroz gender mainstream prizmu, u svakoj fazi intervencija, bez obzira na to ako ih sprovede državni akteri ili OCD (dizajn intervencije, sprovođenje intervencije, praćenje sprovođenja i evaluacija intervencija):

1. Razmatraju li se različite potrebe/prioriteti žena i muškaraca u dizajnu inicijative:

Kakva je situacija žena i muškaraca u određenom sektoru intervencije ili u području obuhvata inicijative? Što se tiče predložene inicijative koja će se finansirati, postoje li očekivane razlike u ranjivosti muškaraca i žena? Da li identificirani problemi vezani uz klimatske promene imaju isti uticaj na žene i muškarce? Ko resursima (ekonomskim, finansijskim, fizičkim, prirodnim i drugim sredstvima) žene i muškarci imaju pristup? Ko upravlja ili kontroliše pristup tim resursima? Da li se u analizi problema koristi raskomadana informacija? Identifikovane li su rodne razlike i koje su osnovne uzroke tih razlika povezanih s analizom problema?

Primer: Zagađenje vazduha u gradovima direktno doprinosi klimatskim promenama, ali projekti za smanjenje zagađenja vazduha trebaju uzeti u obzir da postoji zagađenje vazduha unutar i izvan prostora, a ponekad je zagađenje unutar prostora mnogo veće nego spolja. Budući da muškarci obično rade na građevinskim poslovima ili poslovima vezanim za mobilnost i transport, biće više izloženi zagađenju izvan prostora. S druge strane, žene provode 3-4 puta više vremena kod kuće i obavljaju poslove unutar prostora (radnice tekstilne industrije, učiteljice, medicinske sestre...), pa će žene biti više izložene zagađenju unutar prostora. Imamo li statistike o smrtima žena/muškaraca po dobnim grupama izazvanim zagađenjem zraka? Imamo li podatke o mrtvorodenčadi ili pobačajima kao rezultatu dugotrajne izloženosti zagađenju zraka? Postoje li razlike u navikama grijanja između žena i muškaraca uzimajući u obzir i rodno termalnu udobnost pojedinačno poimanje kvaliteta unutrašnje sredine?¹⁵

2. Identifikacija postojećih nacionalnih kapaciteta u odgovoru na rodne nejednakosti povezane s problemom koji se treba rešiti inicijativom:

Da li se uzimaju u obzir preporuke UN organizacija i mehanizama izveštavanja (CEDAW, UPR...)? Da li su identifikovane komparativne prednosti UN-a ili drugih međunarodnih organizacija za pružanje pomoći? Da li inicijativa saraduje ili koordiniše s relevantnim akterima za rodnu ravnopravnost (ženske organizacije i tela) i/ili stručnjacima?

Primer: Sve zemlje uključene u projekat su kandidati za pristupanje EU i ratifikovale su većinu međunarodnih obavezujućih dokumenata o ljudskim pravima, rodu i klimi.

izveštaji predstavljaju vredan izvor informacija.

3. Strategije intervencije: Da li je intervencija prepoznala specifične ranjivosti žena i muškaraca i razvila posebne strategije odgovora za svaku ciljnu grupu? Hoće li intervencija moći da ispuni potrebe i prioritete žena i muškaraca? Ako da, kako? Postoji li predviđeni negativan uticaj intervencije na žene i muškarce (npr. povećan radni teret, gubitak pristupa resursima poput kredita, vode, zemlje i tehnologije)? Da li intervencija umanjuje ili izaziva postojeće nejednakosti u položaju žena i muškaraca? Hoće li intervencija promeniti percepcije ili stereotipe o ženama i muškarcima, i njihovim ulogama, na bilo koji način? Postoje li specifični mehanizmi koji se predlažu kako bi se podržalo i omogućilo ženama da učestvuju u intervenciji, uprkos njihovom nepovoljnom položaju? Da li se očekuje dugoročni uticaj povećane sposobnosti žena da preuzmu kontrolu nad sopstvenim životima i preduzmu kolektivne akcije za rešavanje problema?

Primer: Ako projekat podržava subvencije za grejne uređaje kod kuće, ko odlučuje koji uređaj će biti kupljen, kao i na koji način će se koristiti? Kakve mere možemo preduzeti da podstaknemo žene da se prijave za subvencije?

4. Rezultati intervencije (projekta/programa): Koje su eksplicitne rodne ciljeve opisane u predlogu intervencije? Kakvi su alati i akcije identifikovani da bi se adresirale moguće rodne nejednakosti koje proizlaze iz intervencije? Da li izlazi i aktivnosti uključene u mere razvoja kapaciteta smanjuju rodne nejednakosti u vezi sa datim pitanjem? Imaju li žene i muškarci iz ranjivih zajednica jednaku pristup informacijama i prilikama neophodnim za potpuno učešće i potpunu korist od očekivanih rezultata intervencije? Da li se posebna znanja i veštine žena i muškaraca, posebno iz ranjivih grupa, koriste kako bi doprineli rezultatima i rešenjima projekta? Da li intervencija prepoznaje prilike za izazivanje rodni stereotipa i unapređenje pozitivnih rodni odnosa kroz pravične akcije? Ako da, koje su ove prilike i akcije? Da li su pristup i ravnopravno učešće žena i muškaraca ključni kriterijumi definisani u projektu za prilike, beneficije i resurse? Hoće li usluge, razvoj kapaciteta i tehnologije koje pruža intervencija biti dostupne i pristupačne i ženama i muškarcima? Da li intervencija uključuje rodne pokazatelje?

Na primer, kada se razmatraju mere vezane za klimatske promene (prilagodljive ili ublažavajuće), žene se ne podstiču da učestvuju ili daju mišljenje o rešenjima. Ako postoji mera koja posebno adresira prikupljanje ideja od žena o tome kako organizovati spasilačke misije tokom poplava ili požara, to bi se smatralo rodno osetljivom ili rodno

specifičnom merom.

5. Proračun za intervenciju: Da li su rodno odgovorne aktivnosti praćene budžetom unutar budžeta za klimatske akcije, kako bi se obezbedila njihova implementacija? Postoji li ciljno usmereno alokiranje resursa za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena? Da li će biti moguće pratiti tok ovih resursa?

Primer: Da li je moguće čitati i pratiti sredstva za meru iz prethodnog primera (pitati

B

Implementation stage /management of the initiative:

žene za ideje o spasilačkim misijama)? U ovom stadijumu mogu se primeniti neki od alata GRB-a (analiza polne budžetske analize troškova i koristi, analiza polne budžetske analize efikasnosti, analiza polne budžetske analize prihoda i rashoda).

Jednako učešće žena i muškaraca u aranžmanima upravljanja i kao korisnika, partnera i ključnih aktera? • Jednako učešće žena i muškaraca u procesima donošenja odluka? Upotreba rodno prihvatljivog jezika? Alati za podsticanje žena da učestvuju u upravljanju intervencijom? Da li osoblje za implementaciju intervencije uključuje stručnjake za rodnu i/ili socijalnu inkluziju? Da li intervencija razvija kapacitete osoblja da se pozabavi rodним pitanjima i upotrebom rodno odgovornih i participativnih alata u kontekstu intervencije i njene implementacije?

Primer: Uobičajeni odgovor kada se realizuju intervencije na temu klimatskih promena je da nema žena inženjera. Ukoliko praćenje procesa angažovanja projektnog osoblja odražava situaciju, onda bi jedna od predloženih mera mogla biti povezivanje sa

tehničkim fakultetima i identifikacija žena inženjera i nuđenje im privremene pozicije pošto su mnoge žene inženjerke zbog rodne pristrasnosti zaposlene u različitim sektorima, obično sa svojom srednjom školom.

Da li okvir za praćenje uključuje mere za praćenje i evaluaciju napretka u oblasti rodne ravnopravnosti? Da li okvir uključuje merljive rodne indikatore prikladne za intervenciju? Postoje li neki alati za prikupljanje podataka razvrstanih po polu? Da li postoje specifične aktivnosti, resursi i odgovornosti za praćenje doprinosa intervencije na rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena?

Primer: U ovom delu treba navesti alate za prikupljanje podataka razvrstanih po

polu i u kojim aktivnostima, koji su potrebni resursi i odgovornosti za praćenje doprinosa intervencija (projekta/programa) na rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena.

Za intervencije na temu klimatskih promena koje uključuju studije i istraživanja, treba obratiti pažnju da se utvrdi da li studija uključuje rodnu komponentu. Rodno osetljivo istraživanje uzima u obzir razlike između muškaraca i žena u svim aspektima istraživanja, od početne ideje, formulisanja istraživačkih pitanja, ciljeva i metodologija do ishoda i prezentacije rezultata. Pored integrisanja roda u sam sadržaj, rodno osetljiv pristup nastoji da obezbedi ravnopravno učešće i žena i muškaraca u naučnom radu.

Osnovne informacije razvrstane po polu su od suštinskog značaja¹⁶ za demonstraciju promena tokom trajanja programa, projekta ili neke druge inicijative¹⁷. Osnovne informacije pružaju referentnu tačku za procenu rezultata rodne ravnopravnosti. Prilikom procene promena u rodnom odnosima, osnovne informacije moraju biti dobro informisane kvalitetnom rodnom i društvenom analizom.

- ✓ Sastav istraživačkog tima (uključivanje žena i muškaraca istraživača)
- ✓ Prikupljanje podataka razvrstanih po polu (interseksijski pristup)
- ✓ Identifikacija rodnih jazova u zavisnosti od obima istraživanja koji mogu uticati na dalje aktivnosti u oblasti inicijativa korišćenjem bihevioralne teorije

Sva gore navedena pitanja mogu pomoći organizacijama civilnog društva, ali i svim zainteresovanim akterima u označavanju rodnog budžeta, tj. praćenju načina na koji programi i aktivnosti podržavaju ciljeve rodne ravnopravnosti, pomažući da se kvantifikuju finansijski tokovi..

16 Gender Research: A How-To Guide: [Microsoft Word - HOW_TO.doc \(genderaveda.cz\)](#)

17 Introduction to Gender Equality and Women's Empowerment Indicators

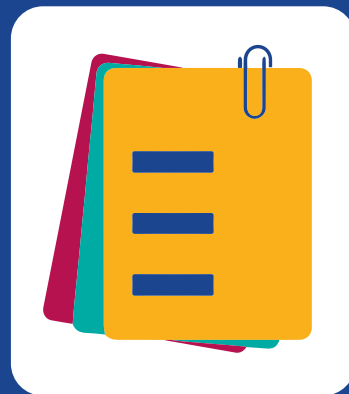
Mnogi od finansijskih instrumenata za klimatske promene implementirali su uključivanje rodni perspektiva kao princip i ključni element svoje programske arhitekture, a njihova posvećenost rodnoj ravnopravnosti usmerena je na programe i projekte koji reaguju na klimatske promene, a koriste ženama i muškarcima. Zeleni Klimatski Fond (ZKF) je ključni element istorijskog Pariskog sporazuma - najveći svetski fond za klimu, ovlašćen da podrži zemlje u razvoju u ostvarivanju njihovih ambicija Nacionalno određenih doprinosa (NOD) ka niskim emisijama i otpornim na klimu. Uključivanje rodni perspektiva je centralno u ciljevima i vodiljama ZKF, uključujući angažovanje žena i muškaraca svih uzrasta kao zainteresovanih strana u dizajniranju, razvoju i sprovođenju strategija i aktivnosti koje će biti finansirane.

Za projekte koji se podnose Zelenog Klimatskog Fonda, treba napomenuti da je uključivanje rodni perspektiva centralno u ciljevima i vodiljama Globalnog fonda za klimu (GFK), uključujući angažovanje žena i muškaraca svih uzrasta kao zainteresovanih strana u dizajniranju, razvoju i sprovođenju strategija i aktivnosti koje će biti finansirane. GFK je razvio vodič: Uključivanje rodni perspektiva u projekte Zelenog Klimatskog Fonda koji se može preuzeti sa sledećeg linka: [Mainstreaming gender in Green Climate Fund projects | Green Climate Fund](#)

05

Prilozi

Dodatak 1

Prioritetni sektori za sprovođenje mera ublažavanja ili prilagođavanja uticajima klimatskih promena u zemljama Zapadnog Balkana i primeri mera definisanih u ažuriranim NOD dokumentima u zemljama Zapadnog Balkana.

Nacionalno određeni doprinos (NOD) predstavlja plan akcije za smanjenje emisija i prilagođavanje uticaja klimatskih promena. Planovi NOD uključuju politike i mere koje vlade nameravaju sprovesti kao odgovor na klimatske promene i kao doprinos ostvarivanju globalnih ciljeva postavljenih Pariskim sporazumom.

NOD su prvi ciljevi emisije gasova sa efektom staklene bašte u okviru UNFCCC koji podjednako važe kako za razvijene, tako i za zemlje u razvoju.

NOD je mesto gde zemlje postavljaju ciljeve za ublažavanje emisija gasova staklene bašte koje izazivaju klimatske promene i za prilagođavanje klimatskim uticajima. Planovi definišu kako postići ciljeve i razrađuju sisteme za praćenje i verifikaciju napretka kako bi on ostao na pravom putu. Prema Nacionalno utvrđenom doprinosu, prioritetni sektori za sprovođenje mera za ublažavanje i smanjenje ili usvajanje uticaja klimatskih promena u zemljama Zapadnog Balkana prikazani su u Tabeli 2 i Tabeli 3.

Tabela 2: Prioritetni sektori za sprovođenje mera ublažavanja i smanjenja uticaja klimatskih promena na Zapadnom Balkanu

Prioritetni sektor/država	Kosovo	Srbija	Albanija	Severna Makedonija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora
Proizvodnja i pristup energiji (zajedno sa IPPU - industrijskim procesima i proizvodnji)						
Poljoprivreda, šumarstvo i ostala upotreba zemljišta						
Buildings, cities, industries and appliances						
Transport						
Waste						

Tabela 3: Prioritetni sektori za sprovođenje mera prilagođavanja uticajima klimatskih promena na Zapadnom Balkanu

Prioritetni sektor/država	Kosovo	Srbija	Albanija	Severna Makedonija	Bosna i Hercegovina	Crna Gora
Ekosistemi i ekosistemske usluge						
Infrastruktura i građevinsko okruženje						
Sredstva za život ugroženih						
Zdrava hrana i bezbednost vode						
Poljoprivreda, šumarstvo i ostala upotreba zemljišta						
Turizam						

Najprioritetniji sektori u zemljama Zapadnog Balkana (Republika Kosovo, Republika Albanija, Republika Srbija, Republika Severna Makedonija, Republika Bosna i Hercegovina i Republika Crna Gora) su poljoprivreda, šumarstvo i drugo korišćenje zemljišta, proizvodnja energije i pristup i Bezbednost zdrave hrane i vode.

U nastavku možete pronaći nekoliko primera za mere definisane u ažuriranim NOD dokumentima u zemljama Zapadnog Balkana.

Primer za mere ublažavanja iz prioritetnih sektora koji se odnose na RNM klimu

Otpad - Odlaganje čvrstog otpada za ublažavanje i smanjenje uticaja klimatskih promena

Zaštita životne sredine i ispunjavanje najviših evropskih standarda:

- Rehabilitacija postojećih deponija i divljih deponija sa veoma visokim, visokim i srednjim rizikom u svakom od pet regiona upravljanja otpadom. Zatvaranje postojećih deponija.
- Otvaranje novih regionalnih deponija u svim regionima upravljanja otpadom sa instaliranim sistemom za mehanički i biološki tretman i kompostiranje. Mehanički i biološki tretman (MBT) na novim deponijama sa kompostiranjem.

Primer iz prioritetnog sektora Energetike Republike Crne Gore

Nove obnovljive elektrane za ublažavanje i smanjenje uticaja klimatskih promena

Planirane su sledeće obnovljive elektrane:

- Nova G8 turbina-generatorska jedinica u Hidroelektrana Perućica (dodatnih 58,5 MW, 50 GWh)
- Hidroelektrana Piva rekonstrukcija (nema dodatnog kapaciteta)
- Vetroelektrana Gvozd (54,6,MW, 150 GWh)
- Vetroelektrana Brajici (100MW, 277GWh)
- Solarna elektrana Briska Gora(250MW, 450 GWh)
- Hidroelektrana Komarnica (172 MW, 213GWh)
- Solarna elektrana Velje Brdo (50 MW, 90 GWh)
- Solarna elektrana potrošači (10 MW, 18 GWh)

EPrimer za mere u prioritetnom sektoru Turizma Republike Albanije

Mere prilagođavanja na uticaje klimatskih promena

Klimatski otporna stambena i proizvodna infrastruktura, turistički smeštaj i sredstva i zdravstveni (i drugi društveni) objekti.

- Zgrade otporne na klimatske promene (pokrivanje zidova i krovova zgrada termoizolacionim materijalima, upotreba dvostrukih staklenih prozora i vrata, zeleni krovovi, prirodna ventilacija, putevi za evakuaciju od požara i sistemi za zaštitu od požara)

Obalne zgrade i objekti otporni na klimu radi sprečavanja daljeg oštećenja i degradacije:

- Utvrđivanje (zelenih i plavih) tampon zona u područjima podložnim riziku (na obali i u unutrašnjosti)
- Izgradnja i održavanje zaštitnih infrastruktura (npr. pomorska odbrana/betonska kapija, povećanje nivoa rečnih korita (odmašivanje, proširenje kanala)

Mere adaptacije u prioritetnom sektoru u vezi voda Republike Srbije:

Povećana efikasnost sistema vodosnabdevanja uključujući:

- Optimalno smanjenje gubitaka
- Ekonomično određivanje cena vode za piće
- Optimalna organizacija vodovoda
- Primena najboljih dostupnih tehnika navodnjavanja i saradnja sa uzvodnim zemljama (bilateralne komisije, u pogledu količine vode)
- Smanjenje specifične upotrebe vode od strane industrije i navodnjavanja, posebno za nove industrijske i sisteme za navodnjavanje
- Prenos vode od regiona bogatih vodom do oblasti sa nedostatkom

Prilog 2

2 Vrste mera koje bi mogle biti finansirane od strane ZKF i nekoliko ispita za projekte koje finansira ZKF

Ublažavanje: u kontekstu klimatskih promena, ljudska intervencija za smanjenje izvora ili povećanje gasova staklene bašte. Primeri uključuju efikasnije korišćenje fosilnih goriva za industrijske procese ili proizvodnju električne energije, prelazak na solarnu energiju ili energiju vetra, poboljšanje izolacije zgrada i širenje šuma i drugih činilaca da ukloni veće količine ugljen-dioksida iz atmosfere.

Primer: Projektna ideja sa glavnim ciljem promovisanja investicija u obnovljive izvore energije (aktivnosti će dovesti do smanjenja emisije staklene bašte)

Adaptacija: prilagođavanje prirodnog ili ljudskog sistema kao odgovor na stvarne ili očekivane klimatske stimuluse ili njihove efekte, čime se ublažava šteta ili se iskorištavaju mogućnosti.

Primer: Projektna ideja sa glavnim ciljem da se razvije sistem ranog upozorenja u ugroženim poplavnim područjima (aktivnosti će ojačati otpornost na poplave).

**** Pažnja: Ideja projekta treba da bude u skladu sa najmanje jednim nacionalnim prioritetnim sektorom ****

Nekoliko primera za projekte koje finansira ZKF i relevantna oblast rezultata ZKF:

Primer 1: Projekat za povećanje ulaganja u javne zgrade sa niskim emisijama ugljenika u Bosni i Hercegovini ima fokus samo na oblasti rezultata ZKF ublažavanja, konkretno na zgrade, gradove, industrije i uređaje zbog činjenice da je glavni cilj projekta i projektne aktivnosti su fokusirane na implementaciju rekonstrukcije zgrada sa niskim emisijama ugljenika u 430 javnih mera EE i RE. Za više detalja posetite: www.greenclimate.fund/projects/fp051

Primer 2: Projekat podrške klimatskoj otpornosti i transformacionim promenama u sektoru poljoprivrede u Butanu fokusiran je na nekoliko oblasti rezultata ZKF: zdravlje, bezbednost hrane i vode, sredstva za život ljudi i zajednica i infrastruktura i izgrađeno okruženje. Kao glavne aktivnosti će promovisati poljoprivredne prakse otporne na klimatske promene, integrisati podatke o riziku od klimatskih promena u upravljanje vodama i zemljištem za podršku malim zemljoposjednicima i smanjiti rizik i uticaj klizišta izazvanih klimatskim promenama tokom ekstremnih događaja koji ometaju pristup tržištu. Za više detalja posetite: www.greenclimate.fund/projects/fp107

Primer 3: Program zajmova za energetska efikasnu potrošnju u Mongoliji fokusira se na dva GCF rezultatska područja: Proizvodnja energije i pristup energiji, i Zgrade, gradovi, industrije i uređaji. Ovaj program će pružiti zajmove za energetska efikasne grejne aparate i stambene proizvode, pri čemu će grejni aparati biti sertifikovani da postignu barem 20 odsto smanjenje potrošnje energije. Korišćenje bespovratnih sredstava uključivaće otpis starih grejnih aparata i energetska efikasnih stambenih objekata, doprinoseći istovremeno promeni ponašanja potrošača. Za više detalja posetite: www.greenclimate.fund/projects/sap004

Primer 4: Program Zeleni gradovi usredsređen je na nekoliko rezultatskih područja ZKF: Proizvodnja energije i pristup energiji, Transport, Zgrade, gradovi, industrije i uređaji, Životni standard ljudi i zajednica, i Infrastruktura i izgrađeno okruženje. Program Zeleni gradovi rešavaće izazove gradova u vezi sa klimatskim promenama dok istovremeno gradi poslovni model za investicije privatnog sektora u održivu urbnu infrastrukturu. Facilitet se zasniva na pristupu vođenom od strane zemlje i zasnovanom na dokazima koji sistematski prioritetizuje, a zatim finansira transformacione investicije u klimatski povezanu infrastrukturu lokalnih samouprava. Za više detalja posetite: www.greenclimate.fund/projects/fp086

Rodna analiza treba da se obavi rano u procesu planiranja kako bi razumevanje rodni uloga i odnosa moći bilo ugrađeno u projekat. Svi projekti/programi treba da sadrže rodnu analizu i podatke o rodnim pitanjima u okviru ukupne analize situacije.

Rodna analiza/procena odnosi se na metode koje se koriste za razumevanje odnosa između muškaraca i žena, njihovog pristupa resursima, njihovih aktivnosti i ograničenja sa kojima se suočavaju u odnosu jedni prema drugima. Sveobuhvatna rodna analiza/procena podrazumeva ispitivanje različitih uloga, prava, potreba i mogućnosti žena i muškaraca, dečaka i devojčica u datom kontekstu projekta/programa. To je alat koji pomaže da se promovišu rodno relevantne ulazne tačke, politike i identifikuju mogućnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti u određenom projektu/programu. U slučaju projekata/programa klimatskih promena, dobro urađena rodna analiza/procena pomaže da se identifikuju višestruki uzroci ranjivosti, uključujući rodnu nejednakost.

Pitanja rodne analize/procene koja treba da budu rešena u fazi planiranja/pripreme faze projekta:

1. Šta je stopa mortaliteta majki, stopa mortaliteta novorođenčadi, obrazovni status devojčica i dečaka, stopa pismenosti odraslih (raslojena po polu), stopa siromaštva, stopa učešća radne snage (raslojena po polu), stopa zaposlenosti (raslojena po polu), stopa nezaposlenosti (raslojena po polu), stopa političkog učešća (raslojena po polu), očekivano trajanje života (raslojeno po polu) u zemlji intervencije i/ili području projekta/programa?
2. Kakav je pravni status žena u zemlji intervencije?
3. Kakva su uobičajena verovanja, percepcije i stereotipi vezani za rod u području projekta ili zemlji intervencije?
4. Koja je podela rada između žena i muškaraca u oblasti uticaja projekta/programa i/ili u zemlji intervencije?
5. Koje je učešće žena i muškaraca u formalnoj/neformalnoj ekonomiji u zemlji intervencije ili u oblasti projekta/programa?
6. Kakva je situacija žena i muškaraca u konkretnom sektoru intervencije ili u oblasti projekta/programa?
7. U smislu predloženog projekta/programa, da li će postojati neke predviđene razlike u ranjivosti muškaraca i žena i sposobnosti prilagođavanja na klimatske promene? Ako jeste, šta je ovo?
8. Da li postoje rodne nejednakosti koje mogu biti pogoršane uticajima klimatskih promena u oblasti predloženog projekta/programa?
9. Koje su neke od nejednakosti koje postoje između različitih društvenih grupa u oblasti otiska projekta/programa? Kako ove nejednakosti utiču na sposobnost ljudi da se prilagode klimatskim promenama?
10. Koje uloge žene i muškarci treba da imaju u kontekstu projekta/programa? Šta će to podrazumevati u smislu posvećenosti vremena i potrebe za mobilnošću?
11. Kojim resursima (ekonomskim, finansijskim, fizičkim, prirodnim, drugim sredstvima) žene i muškarci imaju pristup? Ko upravlja ili kontroliše pristup ovim resursima?
12. Da li žene i muškarci iz ugroženih zajednica imaju jednak pristup informacijama i mogućnostima neophodnim da učestvuju i imaju punu korist od očekivanih rezultata projekta/programa?
13. Da li žene imaju jednak pristup obrazovanju, tehničkom znanju i/ili usavršavanju veština?
14. Da li će usluge i tehnologije koje pruža projekat/program biti dostupne i dostupne i ženama i muškarcima?

15. U kojoj meri žene i muškarci iz ugroženih zajednica učestvuju u procesima donošenja odluka? Koju vrstu odluka donose žene? Koja su ograničenja (društvena, kulturna, ekonomska, politička) koja ograničavaju aktivno učešće žena u procesima donošenja odluka na nivou domaćinstva i zajednice?
16. Da li postoje mogućnosti za promovisanje liderstva žena u lokalnoj upravi/političkim sistemima i formalnim/neformalnim institucijama? Ako ne, koja su neka od ograničenja koja sprečavaju žene da preuzmu liderske uloge?
17. Koje su različite potrebe/prioriteti žena i muškaraca u kontekstu projekta/programa? Da li će projekat/program biti u stanju da odgovori na njihove potrebe i prioritete? Ako jeste, kako?
18. Da li su u projektu/programu uzete u obzir potrebe specifičnih (i ranjivih) podgrupa (npr. deca, devojke, žene i muškarci sa invaliditetom, stari, udovice)?
19. Da li je projekat/program prepoznao različite ranjivosti žena i muškaraca i razvio specifične strategije odgovora za svaku ciljnu grupu?
20. Da li se specifično znanje i veštine žena i muškaraca, posebno iz osetljivih grupa, koriste da bi se doprinelo rezultatima i rešenjima projekta/programa?
21. Da li je projekat/program identifikovao mogućnosti za izazivanje rodni stereotipa i povećanje pozitivnih rodni odnosa kroz pravedne akcije? Ako jeste, koje su to mogućnosti i akcije?

ZKF je prvi mehanizam za finansiranje klimatskih pitanja koji uvodi rodne perspektive od samog početka svojih operacija kao suštinski element za donošenje odluka za raspoređivanje svojih resursa. ZKF je postavio rod kao ključni element svoje programske arhitekture, a njegova posvećenost rodnoj ravnopravnosti je usredsređena na rodno odgovorne klimatske akcione programe i projekte koji koriste ženama i muškarcima.

Prilog 3

Označavanje budžeta za klimu

Za nacionalne inicijative, UNDP je razvio „Smernice za vlade radi integracije klimatskih promena u budžetiranje“ sa fokusom na srednjoročne budžete. Link: [Budgeting for Climate Change: A Guidance Note for Governments to Integrate Climate Change into Budgeting | United Nations Development Programme \(undp.org\)](#).

Na osnovu toga, razvijena je metodologija za označavanje budžeta za klimatske uslove za nacionalne inicijative pošto implementacija poboljšanih NOD zahteva strategije finansiranja koje mobilisu resurse iz nacionalnog i međunarodnog javnog i privatnog sektora. Veliki deo dobijene međunarodne podrške koristi se za finansiranje projekata uglavnom za ublažavanje efekata klimatskih promena. Značajan deo domaćih sredstava je takođe opredeljen za finansiranje aktivnosti u vezi sa klimom. Većinom aktivnosti prilagođavanja će morati da upravljaju nacionalne i podnacionalne vlade kroz svoje domaće budžetske sisteme. Stoga je potreban snažan domaći budžetski okvir orijentisan na učinak koji integriše klimatske rizike i smanjuje emisije Gasova staklene bašte da bi se obezbedilo okruženje koje omogućava usklađivanje nacionalnih i međunarodnih finansija.

Ovakva promena je međusektorsko pitanje. Aktivnosti javnog sektora relevantne za prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promena često su rasute po brojnim ministarstvima. Ova disperzija aktivnosti vezanih za klimatske promene predstavlja izazove za sistem Upravljanja javnim finansijama da olakša planiranje, identifikaciju i izveštavanje o rashodima za klimatske promene.

Ovi izazovi se mogu prevazići uvođenjem Označavanja budžeta za klimu koji pomaže da se klimatske promene uključe u budžetski sistem u cilju rešavanja ekonomskih, društvenih i ekoloških uticaja klimatskih promena identifikacijom, klasifikacijom, ponderisanjem i obeležavanjem rashoda koji su relevantni za klimu. Pored toga, Označavanje budžeta za klimu obezbeđuje ulaznu tačku za praćenje resursa za Ciljeve održivog razvoja (COR), što je usko povezano sa klimatskim promenama u postizanju većine ciljeva održivog razvoja, kao i za ublažavanje aktivnosti u okviru Nacionalno određenih doprinosa. (NOD).

LINK: [Knowing What You Spend: A guidance note for governments to track climate change finance in their budgets | United Nations Development Programme \(undp.org\)](#)

Cilj Označavanja budžeta za klimu je da omogući vladi da donosi investicione odluke na osnovu informacija, olakša bolju integraciju klimatskih promena u nacionalne i podnacionalne planove i omogući praćenje i praćenje alokacija resursa koji su relevantni za klimatske promene u budžetskom sistemu.

